

SRBOVÉ V ČESKU – „SKRYTÁ“ MENŠINA. POHLEDY DO SOUKROMÉHO ŽIVOTA (SE ZŘETELEM K BRNU)¹

HELENA BOČKOVÁ

ABSTRACT: Today Serbian minority in Czechia stays at the edge of professional interest and presents itself – with only minor exceptions – not in the public. It stays hidden for the Czech majority. The source of the present article is empirical material collected in 2008–2019. Field research was carried out through the method of semi-structured interviews. In total 61 interviews with Serbian respondents concerned a wide range of topics of everyday life, in which their ethnicity plays a role: personal and family life, contacts with relatives, intergenerational transmission and preservation of ethno-cultural traditions, acculturation, meetings and associations of Czech Serbians, their relation and attitude to other southern Slavs in Czechia and to the Czech majority, linguistic situation and religious and ethnic self-identification. The paper analyses and presents collected data on the current Serbian minority in Czechia and especially in Brno in following categories: private life of individual persons in the family and in the public space. Focusing on Czech Balkanians of all nations enables a comparison with other Balkan minorities in Czechia and the determination of both common and specific features.

KEY WORDS: minority – Serbians – Czech Republic – oral history – everyday life

Srbská minorita patří k nejmladším etnickým minoritám u nás; její historie jen málo překračuje půlstoletí. Původem je to migrační, přistěhovalecká menšina.² Formovala se ve třech migračních vlnách, z nichž poslední stále pokračuje (BOČKOVÁ 2020). Mateřskými zeměmi (východiskovými zeměmi migrace) srbských imigrantů jsou Srbsko a Bosna a Hercegovina a menšinově i další země bývalé Jugoslávie – Chorvatsko, Makedonie, Černá Hora, Kosovo. Z hlediska usídlení vytvářejí Srbové v Česku diasporu, rozptýlené usídlení, převážně ve městech. V současnosti tvoří srbskou menšinu u nás dvě dospělé generace.

Početně jde o několik tisíc osob, čísla se liší z pohledu mateřského státu,³ státu, kde je etnická skupina menšinou, majoritní veřejnosti, příslušníků minority nebo statistického sčítání obyvatel. Záleží na zvolených kritériích, kterými se Srbové v Česku vymezují: občané ČR deklarující při sčítání obyvatel srbskou národnost, cizinci se srbským a část cizinců s bosenským nebo jiným občanstvím zemi bývalé Jugoslávie, osoby deklarující se jako Srbové, osoby s alespoň jedním srbským předkem. Číselné údaje se pohybují od necelých dvou do dvanácti tisíc osob. V poslední době jde o dynamicky rostoucí sku-

1 Text volně navazuje na předchozí studii autorky (BOČKOVÁ 2020).

2 Podle původu se jako další typy rozlišují menšiny vzniklé posunem státních hranic a tzv. domorodé menšiny (v Evropě např. Baskové, Aromuni, Sámové).

3 Zákon o diaspoře a Srbech v regionu Srbské republiky z roku 2009 vymezuje srbskou diasporu srbskými občany žijícími v zahraničí a příslušníky srbského národa, kteří se vystěhovali z území Srbské republiky a z regionu, včetně jejich potomků. Jako „Srby v regionu“ vymezuje příslušníky srbského národa, kteří žijí ve Slovinsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině, Černé Hoře, (Severní) Makedonii, Rumunsku, Albánii a Maďarsku (Zákon).

pinu: jen počet občanů Srbské republiky u nás se v posledních 12 letech zpětinasobil a stále roste.⁴

Cílem příspěvku je prezentovat vybrané aspekty soukromého života příslušníků srbské diaspory z perspektivy aktérů, obyčejných lidí. Jde o osobní, žité zkušenosti a jejich subjektivní interpretace aktéry s přímou migrační zkušeností, tzv. *generací zážitku*⁵ (KREISSLOVÁ – NOSKOVÁ – PAVLÁSEK 2019; MANNHEIM 2007, 18–32), i jejich potomků – dnešní první dospělé generace narozené v Česku.⁶ Mimoto se podařilo zachytit i některé aspekty komunikativní paměti mezigeneračně předávané formou rodinných vyprávění.⁷ Data z těchto *malých* vyprávění jsou doplněna a konfrontována s údaji a informacemi vytěženými z veřejně dostupných zdrojů, zejména textových a audiovizuálních, a s nepočtenou odbornou literaturou.

„Skrytá“ menšina

Termín *skrytá menšina* je použit s určitou nadsázkou, a proto v uvozovkách. Tento pojem jako alternativu k obecnému antropologickému termínu *etnické skupiny* (BARTH 1970) vnesla do vědeckého diskurzu roku 2002 skupina badatelů z univerzity ve Štýrském Hradci. Označila jím menšiny se skrytou kolektivní identitou, s vlastní vnitřní komunikační strukturou, které samy o sobě nezanechávají mnoho písemných pramenů. Důvody „skrytosti“ mohou být různé: odpor vůči etnické či národní homogenizaci (asimilaci) jako prostředek k přežití, chybějící vlastní intelektuální elita, absence oficiálního statusu menšiny, bojkot menšinové instituce vytvořené skupinou z vlastních řad. Status „skrytosti“ ztrácejí tyto skupiny vědeckým studiem intelektuály z majority, které je jistou formou jejich „vizualizace“ (PROMICER 2004).⁸

Srbská menšina v České republice je (zatím) české majoritní společnosti víceméně neznámá. Informace o ní nenabízejí média, odborná literatura o ni je skromná a pochází výlučně od českých autorů (OTČENÁSEK 2003, FIALOVÁ 2006, STÍBROVÁ 2011, BOČKOVÁ 2019, 2020).⁹ Přitom srbská minorita je zastoupena už od roku 2004 v Radě vlády ČR pro národnostní menšiny a v Praze existují srbské menšinové organizace.¹⁰ Ovšem jejich aktivity

4 Ke konci roku 2008 1034 osob, ke konci roku 2019 5596 osob (Cizinci).

5 Participace na některé ze tří migračních vln.

6 Dospělé děti migrantů z první a druhé migrační vlny. Migrant z třetí vlny (od počátku 21. století) mají zatím děti nedospělé nebo dosud rodinu nezaložili.

7 Pojem komunikativní paměť označuje ty podoby kolektivní paměti, které jsou založené výlučně na žité historické zkušenosti a každodenní komunikaci (ASSMANN 2015, 51).

8 Skryté menšiny autoři dále vymezují jako početně malé populace ve státě, ve kterém žijí a vůči němuž jsou loajální, skupiny společného původu, s kulturními charakteristikami, které je odlišují od okolí a které i okolí vnímá jako odlišné (PROMICER 2004).

9 Srbské migranty v Česku zmiňují i některé tematicky širší práce (viz BOČKOVÁ 2000, 18–19). Neznámé zůstávají dva dokumentární filmy o pražských Srbech (RAKOČEVIĆ 2009, RADUN 2013).

10 Obchodní rejstřík (Veřejný rejstřík 2020) eviduje osm srbských spolků v Praze: *Česko-srbská kulturní unie* (od 1998), *Srbské sdružení sv. Sáva* (od 2002), *Srbské sdružení Nikola Tesla* (od 2008), *Luka Praha* (od 2010), *Srbské kulturní centrum* (od 2011), *Džezva* (od 2012), *Přátelé Srbů na Kosovu* (od 2014), *Srbský kulturní spolek Radost* (od 2015); oficiálně „jugoslávské“ zaměření má *Lastavica* (od 2009). Jeden srbský spolek je registrován i v Karlových Varech: *Vínodan* (od 2007). V souvislosti s aktivitami srbské menšiny v Praze je zmiňována i 5. pravoslavná církevní obec při Chrámu Zesnutí přesvaté Bohorodice na Olšanských hřbitovech (*Pravoslavná církevna opština Sveti Knez Lazar*, v čele se srbským knězem Srđanem Jablanovićem, který zde působí od roku 2001 a bohoslužby slouží v srbštině), která je součástí Pražské pravoslavné eparchie a potažmo Pravoslavné církve v českých zemích (Pravoslavná církevna opština; RAKOČEVIĆ 2009; Zpráva 2011, 2012, 2013; ČIRIĆ 2019). Globální charakter, využívaný i českými Srby, má on-line portál srbské, bosenské a chorvatské diaspory *Dijaspora Oglasi*, který zprostředkovává mezi „diasporou a vlastí“ (zeměmi bývalé Jugoslávie) osobní kontakty, nabídky manželství, práce sezonní a v zahraničí, pronájem, prodej a koupi bytů, domů a automobilů, turismus a nejrůznější služby (Dijaspora Oglasi).

byly a stále jsou známé pouze úzkému okruhu lidí (FIALOVÁ 2006, 247–248). Některé z registrovaných srbských spolků nezmiňují ani výroční zprávy o situaci národnostních menšin v České republice vydávané Úřadem vlády ČR (Zpráva 2001–2018),¹¹ webové stránky velvyslanectví Srbské republiky v Praze (Klubovi), materiály Výboru pro národnostní menšiny Zastupitelstva hl. m. Prahy¹² (Koncepce, 29, 58), ani přehledová stať o organizacích národnostních menšin v Praze (UHĚREK – SULITKA 2015, 9). Jen některé se prezentují na webu¹³ nebo komunikují na Facebooku.¹⁴ Podle dostupných informací je hlavní aktivitou většiny srbských spolků v Praze agenturní zajišťování mezistátní kulturní výměny – prezentace srbské kultury, umění a historie u nás. Spolky organizují v Praze oficiální prezentace prací žijících srbských umělců (spisovatelů, básníků, malířů, grafiků, fotografů; často s jejich osobní účastí) – výstavy, literární večery, filmové projekce, koncerty,¹⁵ přednášky srbských a českých vědců ze srbskou tematikou – a několik spolků se věnuje i vydavatelské činnosti.¹⁶ Převažuje prezentace kultury a umění Srbska a bosenských Srbů, ale objevují se i prezentace výtvarných a literárních aktivit členů pražských srbských spolků. Tyto kulturní a společenské akce jsou určeny majoritní společnosti. Mají oficiální ráz podpořený účastí státních představitelů (často ministrů a velvyslanců). Zároveň jsou ale důležité i pro členy organizujících spolků: poskytují jim prožitek sounáležitosti s mateřským národem a zemí a prožitek spolkové menšinové etnické vzájemnosti.¹⁷ Specifickou náplň činnosti a etnopolitický program má spolek *Přátelé Srbů na Kosovu*, který se zaměřuje na humanitární pomoc soukmenovců na Balkáně (chudých rodin v Kosovu, rodin a dětí postižených roku 2014 záplavami v Srbsku a Republice srbské v Bosně) a organizaci protestních demonstrací v Praze k výročí vyhlášení nezávislosti Kosova a bombardování Srbska¹⁸ (Přátelé; Srbské děti 2014). Jiným způsobem se mezi srbskými spolky v Praze svými aktivitami vyčleňuje nejmladší *Radost*, se zaměřením na pěstování srbského kulturního dědictví mladší a nejmladší generace pražských Srbů: pro předškolní a mladší školní děti zajišťuje výuku srbského jazyka (jazykové kompetence včetně srbských historických, kulturních a současných reálií) a v dětském a dospělém folklorním

11 Např. o spolku Lastavica informuje časopis chorvatských Čechů Jednota (PEJIĆ), o spolku Nikola Tesla informace chybí zcela.

12 Kritériem akceptace srbských organizací je spolupráce s hl. městem Prahou a kontinuální činnost.

13 Spolek Luka: nedatovaná, pravděpodobně jednorázově vzniklá webová prezentace (Luka Praha). Víceméně aktuální spolkovou činnost prezentuje spolek Radost (Radost). Poměrně aktualizované stránky má i spolek Přátelé Srbů na Kosovu (Přátelé). Webové stránky má i „jugoslávská“ Lastavica (Udruženje). Do roku 2014 mělo vlastní webové stránky i Srbské sdružení sv. Sáva (Srbské sdružení).

14 „Jugoslávská“ Lastavica (k 1. 6. 2020 sleduje 2019 lidí; Občanské sdružení), Přátelé Srbů na Kosovu (k 1. 6. 2020 sleduje 581 lidí; Přátelé) a Džezva (k 1. 6. 2020 sleduje 109 lidí; Džezva).

15 K významným a typickým akcím patří Dny srbské kultury v Praze (zatím I–IX, 2003–2019; VIII. dny 2017).

16 Sdružení sv. Sáva, Luka a Lastavica. Zaměřují se na vydávání českých překladů děl srbských spisovatelů a básníků ze Srbska, Bosny a případně i příslušníků srbské diaspory v Česku. Spolek Luka vydal (ve spolupráci s Lastavicí) v letech 2009–2017 v českém překladu romány, povídky a básně vybraných srbských autorů 20. století včetně šestisvazkových spisů Iva Andriće, nositele Nobelovy ceny za literaturu (Luka Praha). Sdružení sv. Sáva vydalo v letech 2014–2019 deset knih překladů srbské beletrie, česko-srbský slovník a práci o srbském románu (Knihy) a dlouhodobě vydává dotovaný časopis *Srpska reč* (dosud 15 ročníků 2005–2019; v letech 2008–2010 i dětský dvouměsíčník *Đurđevak*, celkem 18 čísel). *Srpska reč* je politický a kulturněhistorický časopis s obsahovým zaměřením hlavně na Srbsko a Kosovo a minoritě i na srbskou menšinu a život Srbů v ČR, s původními a převzatými články v srbsčině psanými v cyrilici. Kritické hodnocení ročníku 2009 zpracoval Marián Sloboda, který časopisu vytkl zejména etnopolitické zaměření (Analýza 2009, 63–69); vyjádření redakce viz Zpráva (2010, 153–155). Vlastní časopis se pokusila vydávat Pravoslavná církevní obec sv. kníže Lazar v Praze (*Srpski Glasnik*, tři čísla 2012–2013).

17 Nejméně informací je o výročních akcích jednotlivých spolků, jejich formách, programu, účastnících a významu pro srbskou diasporu (např. oslava sv. Sávy 27. ledna pořádaná Srbským sdružením sv. Sáva, oslava 1. máje, MDŽ nebo páteční zábava s živou hudbou členů v klubu spolku Lastavica, měsíční kulturní akce v galerii restaurace Luka Lu pořádané spolkem Luka Praha a Louka Lu s.r.o.).

18 Je to prostředek mobilizace skupiny.

souboru organizuje nácvič srbských (případně i dalších balkánských) lidových písní a tanců a vystoupení v krojích (Radost 2019, Dům 2019). V dalších českých městech dosud žádné srbské organizace oficiálně registrovány nejsou¹⁹ a tamní Srbové nepořádají ani se nepodílejí na veřejných kulturních akcích menšin pro majoritu.

Heuristika

Hlavním pramenným východiskem příspěvku je empirický materiál z let 2008–2019. Byl shromážděn v rámci tří výukových etnologických kurzů pro studenty balkanistiky a další zájemce Masarykovy univerzity v Brně. Studenti pod pedagogickým vedením realizovali terénní výzkum metodou polostrukturovaných rozhovorů, k nimž obdrželi výzkumné otázky,²⁰ které modifikovali podle osoby respondenta, průběhu rozhovoru a doplňovali podle vlastního zájmu. Dokumentačním výstupem byly písemné výzkumné zprávy s přepisy rozhovorů, pasportizačními údaji o respondentech a rozhovorech a osobními poznámkami tazatelů (BOČKOVÁ 2016, 39–45).

Se srbskými respondenty se uskutečnilo 61 rozhovorů.²¹ „Srbští“ respondenti byli vymezeni podle premisy, že kritériem završení etnické asimilace obklopující majoritou je až ztráta povědomí o etnickém původu předků (BOTÍK 1995, 432). Toto definování umožnilo sestavit výzkumný vzorek z osob v různých stádiích etnokulturní konvergence k české majoritě.²² Ve výzkumné praxi byli jako „srbští“ respondenti vymezeni ti, kteří deklarovali sebe nebo nejméně jednoho z rodičů, případně prarodičů jako Srby.²³ Jde tedy o etnicitu jako kategorii praxe (FINDOR 2006, 317–319).

Získaný empirický materiál prezentuje obě dnešní dospělé generace Srbů u nás všech tří migračních vln. V našem vzorku jednašedesát respondentů převažují lidé pocházející ze srbských manželství a narození v Jugoslávii, respektive v postjugoslávských zemích, nad osobami původem ze smíšených manželství a osobami narozenými v Česku. Čtvrtina respondentů mohla při rozhovoru prezentovat nejen vlastní žitou zkušenost s životem v Česku, ale i informace o životě svých rodičů u nás. Více než polovina všech informátorů strávila více let života na Balkáně než v Česku.²⁴ Věková struktura odráží krátkou historii srbské menšiny u nás: v našem vzorku ji reprezentují mladí lidé (20–30 let) a osoby středního věku (31–60 let; 40:20:1).²⁵ Vzdělání převažuje středoškolské (poměr základního, středního a vysokoškolského je 1:44:16). Polovinu respondentů přitom tvoří vysokoškolská student (29)²⁶ a polovinu lidé v produktivním věku (31),²⁷ což koresponduje se stále ještě přetrvávající absencí gene-

19 Výjimkou je karlovarský spolek Vinodan se specifickou náplní činnosti: pečuje o válečný hřbitov a mauzoleum v Jindřichovicích na Sokolovsku, kde každoročně 11. listopadu organizuje společně se srbským velvyslanectvím v Praze vzpomínkovou akci s položením věnců; součástí je bohoslužba a panychida sloužená pravoslavným knězem. Mnoho srbských vojáků i civilistů se za první světové války dostalo do rakousko-uherských zajateckých táborů, kde vykonávalo nucené práce. Ti, kteří válku přežili, se vrátili domů a nepočtení zůstali žít u nás. Ovšem hlavně koncem války jen v českých zemích a na Slovensku zemřelo na podvýživu a nemoci 15.575 srbských zajatců a internovaných civilistů (Západní Balkán 2014). Roku 1932 bylo poblíž jednoho ze zajateckých táborů, v Jindřichovicích, zřízeno mauzoleum, kam byly přeneseny ostatky 7.100 srbských vojáků a civilistů z táborů u Jindřichovic, Broumova a dalších míst. Pietní místo upravily v roce 2018 Lesy ČR jako lesní vojenský hřbitov (BERANOVÁ VAICOVÁ – BRUŽEŇÁK 2018³; Výstavba).

20 Výzkum byl zaměřen na tři tematické okruhy: *Příchod do Česka, Etnokulturní tradice a Tradiční rodina*.

21 Téměř třetina z celkem 206 rozhovorů s Balkánci všech národností. Na výzkumu Srbů participovalo 37 studentů, jmenovitě viz Bočková (2020, 19).

22 Na problém vymezení výzkumného vzorku při výzkumu etnické menšiny z hlediska etnického (ne)prožívání upozornil M. Pavlásek (2014, 124).

23 Na limity takového vymezení a různost používaných kritérií upozornil L. Šatava (2011, 33).

24 Podrobnější rozbor zkoumaného vzorku je níže v textu.

25 Výjimkou je 85letá Srбка, která přišla do Československa v rámci repatriace Čechů po druhé světové válce s manželem po otci českého původu.

26 Bakalářského, magisterského a doktorandského studia.

27 S jedinou výjimkou, viz pozn. 25.

race seniorů – důchodců v srbské menšině u nás. Genderově jsou zastoupeni muži i ženy (31:30). Z hlediska pobytu (místa studia nebo práce) je mezi českými městy zastoupena Praha, Teplice, Velké Meziříčí, Pohořelice, Bystrice pod Hostýnem, Valašské Meziříčí, Zlín, Znojmo a nejvíc Brno, přičemž ale velká část respondentů, která v Brně pracuje nebo studuje, má rodinné zázemí jinde – zpravidla v Srbsku nebo jinde v Česku – a mnozí referují o obou místech.

Shromážděná data jsou poněkud limitována znalostmi a zkušenostmi tazatelů, v našem výzkumu zejména schopností participujících studentů klást doplňující otázky. Ti svým výběrem respondentů ovlivnili i strukturu výzkumného vzorku. Současně ale vzorek pokrýval škálu respondentů, kterou by jeden výzkumník jen těžko získal. Součástí úkolu bylo totiž i osvojení si kompetence vyhledávání vhodných respondentů,²⁸ s čímž studenti, převážně oboru balkanistika, neměli problém. Většina se se svými respondenty už znala rok nebo víc let na úrovni známosti nebo i osobního přátelství: ze zaměstnání (bar, pивnice, kavárna, call centrum, cestovní kancelář ad.), z večírků a koncertů (balkánských, srbských), z kolejí, ze studia, z cesty linkovým autobusem ze Srbska, případně už z dětství;²⁹ jen čtvrtina se s nimi potkala poprvé za účelem rozhovoru a k seznámení využila společné české nebo srbské známé, případně rodiče.³⁰ Nepřímo to ukazuje na nevýznamné kvantitativní i kvalitativní (společenské) zastoupení srbské komunity v českém prostředí.

Dalšími zdroji jsou aktuální informace z veřejně dostupných zdrojů, zejména mediálních, existující literatura a v neposlední řadě i poznatky a zkušenosti autorky z dlouholetých osobních kontaktů s českými Balkánci včetně Srbů.

Soukromý život

Výzkum českých Balkánců a konkrétně Srbů se zaměřil na vybrané otázky jejich soukromého života³¹ v širokém chápání víceméně každodennosti. Při analýze, prezentaci a interpretaci získaných dat byla inspirací redefinice a tematické vymezení soukromého života srbských badatelů. Ti, inspirovaní koncepcí Georgese Dubyho, zpracovávali od posledního desetiletí 20. století intenzivně téma soukromého života Srbů v historické perspektivě od středověku do 20. století³² a jedním z výstupů byla kolektivní práce *Dějiny soukromého života Srbů* (POPOVIĆ – TIMOTIJEVIĆ – RISTOVIĆ 2011). Úvodem S. Marjanović-Dušanić představuje koncepci soukromí Srbů jako pokus o redefinici. V centru pozornosti je člověk, konfrontovaný s velkými procesy (mimo jiné s válkami, migracemi, ztrátou domova nebo rodiny) i příležitostmi osvojování svobody a společenského vzestupu (MARJANOVIĆ-DUŠANIĆ 2011). Ze širokého záběru práce se pro zpracování našeho materiálu ukázala inspirativní a přínosná tematická různorodost a členění problematiky na soukromý život jednotlivce, soukromý život v rodině a soukromý život ve veřejném prostoru.

Z psychologického hlediska je migrace coby opuštění domoviny životní událostí, kdy dochází ke krizi identity (KREISSLOVÁ – NOSKOVÁ – PAVLÁSEK 2019, 44). Čeští Srbové generace zážitku – s osobní migrační zkušeností – k nám přicházeli jako děti a teen-ageři do 16 let, ale nejčastěji ve věku 17–30 let (12:35:1).³³ Nejméně problémů s adaptací v novém prostředí mají malé děti. Imigranti nemají na své počátky v Česku negativní vzpomínky. Problém, který ale naprostá většina po příchodu k nám řešila a dosud zůstává v jejich

28 Popis navázání kontaktu tazatele s respondentem patřil k závazným doprovodným údajům výzkumné zprávy.

29 Spolužáci ze základní školy nebo přátelství rodin. Dva tazatelé ze srbsko-českých manželství uskutečnili rozhovor se svými srbskými otci.

30 Protože studenti oslovovali ke každému tématu 1–2 respondenty, nemohli k jejich vyhledávání využít metodu sněhové koule.

31 Termín uvedl do vědeckého diskurzu francouzský medievalista Georges Duby ediční řadou *Dějiny soukromého života* (Histoire de la vie privée I–V. Paris: Éditions du Seuil, 1985–1987).

32 Viz např. recenzi publikace z roku 2006 (BOČKOVÁ 2009).

33 Jediný starší respondent k nám přišel v 37 letech a v Česku se etabloval jako vysokoškolský pedagog.

paměti, byly **jazykové kompetence**. Komunikace v češtině byla od počátku nezbytnou potřebou, podmínkou adaptace a samotné životní existence uprostřed jinojazyčné majoritní společnosti, zvláště v situaci disperzity srbské menšiny u nás. S předchozí znalostí češtiny k nám přicházela či přichází jen menšina imigrantů: srbsí muži v srbsko-českých manželstvích, většina dětí ze smíšených manželství a absolventi kurzů češtiny v srbském Kragujevacu směřující do Brna (BOČKOVÁ 2020, 28). Většina nově přichozích se učí česky sama. Jako základní prostředky „výuky“ uvádějí komunikaci s Čechy (v hospodě, kavárně ad.), sledování televize, čtení novin. Některým zpočátku pomáhaly jejich děti, které se rychle učily česky v mateřské školce nebo ve škole. Na své počátky osvojování si češtiny vzpomíná většina respondentů, většina jako na bezproblémové díky jazykové příbuznosti a někteří i s humorem.

*Česky jsem se naučil čtením novin a přáteláním s Čechy, kdy jsem se snažil mluvit česky.*³⁴ (V.T.*1967 v HR v srbské rodině, v CZ od 1991, manželka Češka, výzkum 2008)

Měl jsem jednu kamarádku, se kterou jsme chodili na kávu a mluvili jsme česky a ona vždy opravovala moje chyby. (M.M.*1981 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2011, výzkum 2013)

Česky jsem se naučila ve školce. Máma mě posílala do školky a tam jsem se to vedle dětí naučila. Pamatuji si, že jako jediná z rodiny jsem uměla mluvit česky a musela jsem chodit s mámou nakoupit a na úřady, aby se tam vůbec nějak domluvila. Měla jsem ale stále problémy s rozeznáváním „h“ a „ch“ a taky „ř“. Chodila jsem dlouho k logopedovi a učila se hezky vyslovovat. Hodně mi i pomáhalo koukat na televizi... (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009)

Začátky byly pro tátu usnadněny tím, že už v době příjezdu sem, po několika letech manželství, uměl česky. (M.*1980 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1981 s rodiči, výzkum 2009)

...začátky byly docela krušné...mamka Češka...nás...v dětství moc neučila, samozřejmě jsme sem jezdili za babičkou na prázdniny, takže česky jsme částečně rozuměli, ale mluvit jsme moc neuměli...moje babička...tehdy ještě žila...ze začátku nás ona učila česky...no a pak jsem chodila na nějaký kurz češtiny, tuším, že to tehdy ještě organizoval úřad práce myslím, akorát že to byl kurz češtiny pro ruské cizince, nic jiného neexistovalo a...určitě mi to dalo méně, než bych si představovala, protože tam chodili já, Ruska a Ukrajinec a každý jsme na tom byl s češtinou úplně někde jinde...spíš to bylo takové zpestření, že bych se díky tomu naučila česky, to ne. (M.Š.*1979 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1998 s matkou a sourozenci, výzkum 2016)

V češtině komunikují všichni respondenti.³⁵ Dosaženou úroveň považují za konečnou, zpravidla jsou s ní spokojeni a případně přetrvávající nedokonalosti neřeší. Podle pozorování tazatelů je úroveň jejich ústní jazykové kompetence v češtině různá: od srbských jazykových interferencí (na různých úrovních, např. problém rozlišování a výslovnost *h* a *ch*, *ř*, chyby v gramatice, srbsismy ve slovní zásobě, akcent), až po mluvu skrývající, že nejde o rodilého mluvčího.

[Tátka] On mluví česky, si myslím, hodně, ale má trošku přízvuk, že jde vidět, že prostě není Čech, ale většinou lidi neví, odkad je...On...mluví dobře, spíš má problém, když něco píše nebo...když jde třeba někam na úřad... (M.S.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2011)

Jazyk komunikace řeší Srbové nejen ve veřejném prostoru, ale i ve svých rodinách, žijících v Česku, a to v etnicky heterogenních (srbsko-českých ad.) i etnicky homogenních (srbských). Zvláště aktuální je to v rodinách s dětmi, které se ve veřejném prostoru pohybují převážně v českém prostředí (mateřská školka, škola, vrstevnická skupina), kde komunikují česky. V podstatě platí, že čeští Srbové jsou bilingvní, byť na různé úrovni. To se odráží i v rodinách českých Srbů, jejichž členové doma, bez ohledu na preferenci užívání srbstiny nebo češtiny, alespoň zčásti hovoří oběma jazyky.

34 Výběr citací z rozhovorů prezentuje spíš variabilitu než četnost. Citace zohledňují anonymitu respondentů.

35 Výjimkou je 27letý Srb v prvním roce doktorandského studia na Mendelově univerzitě v Brně, který s Čechy komunikuje anglicky a svou neznalost češtiny označuje za velkou bariéru (M.S.*1986 v Srbsku v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013, rozhovor v srbsčině).

[*Tatka srbsky*] Někdy mluví, ale moc ne. Spíš jako mluví česky... [*Já s tatínkou doma mluvím srbsky*] ...při nákyých třeba těch tradičních oslavách... (M.S.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2011)

[*Srbsky mluvím*] ...s rodinou, ale taky ne stoprocentně. Protože třeba se sestrou, která sem přijela jako nejmladší z nás, se téměř vůbec nebavím [srbsky] ...ona má češtinu už natolik zažitou, že ji přijde nepřírozené bavit se srbsky, ale třeba s bratrem a s matkou občas. (M.Š.*1979 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1998 s matkou a sourozenci, výzkum 2016)

[*Své děti učím srbsky*] ...občas si opakujeme základní slovíčka, hlavně kvůli prarodičům [v Srbsku]. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)

Generace, která se narodila v Česku nebo k nám přišla v útlém věku a žije tu už dlouho, řeší otázku uchování jazykové kompetence v srbštině.

[*V srbštině*] snažím se číst, abych nezapomněl a něco doplnil...Srbsky mluvíme, když jsme tam [v Srbsku u otcových příbuzných]. Tady mluvím v devadesáti devíti procentech česky, je to moje mateřština, líp se v ní vyjadřuju. Táta občas odpoví srbsky, jak kdy. Ale tady velmi zřídka, s tátou občas nějakou větu srbsky prohodím, mezi většinou českých. Nebo když se vidím s někým z jeho známých. Jinak mluvím srbsky fakt jenom tam. (M.*1980 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1981 s rodiči, výzkum 2009)

[*Doma jsme mluvili, i na syna*] Jen srbsky. Nechtěla jsem já ani můj manžel zapomenout na náš rodný jazyk...Ale tehdy byla ještě srbocharvátština...ale mimo domov jsme mluvili pouze česky. (G.K.*1929 v HR v srbsko-chorvatské rodině, v CZ od 1964, výzkum 2014)

Já sem od mala mluvil aj česky, sem zvyklý na oboje...od mala česky aj srbsky mluvím, vlastně umím oba jazyky...S mamkou česky a s tatínkou srbsky a vlastně jak sme se přestěhovali do Česka, tak pak už na mě mluvil česky aj tatínka...když tam jedu do Srbska..mluvím srbsky. Potom mluvím srbsky tady, mám třeba kamarády, kteří sou taky na půl Srbové, ale to je jak kdy, někdy mluvíme srbsky, někdy česky, srbsky už tak, aby sme si to procvičili, nebo když chceme, aby nám nikdo nerozuměl, a s tatínkou taky, ale výjimečně, to taky mluvíme většinou česky. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2009)

Srbsky mluvím...hlavně doma s rodiči. Oni vždy chtěli, abychom s nimi nemluvili česky, ale srbsky, abychom to nezapomněli a dokázali se pak domluvit v Bosně s babičkou nebo tetou...

[*Se Srby v Česku mluvím srbsky*] Jak kdy. Když si to vynutí a začnou se mnou mluvit srbsky a dají mi najevo, že by to očekávali i z mé strany, tak ano, jinak se zásadně držím české řeči. Moje slovní zásoba v češtině je mnohem větší a košatější než v srbštině. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009, 2010)

Srbsky samozřejmě rozumím i mluvím. Mluvený jazyk jsem se naučila doma, hlavně od babičky a dědy, když mě hlídali jako malou. Srbštinu jsem jinak moc neřešila, snad až někdy ve dvaadvaceti jsem dospěla k tomu, že bych se chtěla naučit spisovnou podobu a trochu si ty znalosti prohloubit, takže jsem si přes kamaráda našla doučování u jednoho Srba pracujícího v Česku v počítačové firmě. (E.J.*1984 v CZ v česko-srbské rodině, výzkum 2012)

Různý postoj k srbštině mají jedinci ze smíšených rodin, které srbský otec brzy opustil [Srbsky jsem se] Naučil a komunikuju docela bez problémů. I když pořád ovládám češtinu líp, protože žiju od narození v Praze...Chtěl jsem se domluvit s příbuznými. (R.P.*1977 v CZ v bosenskosrbsko-české rodině, kterou otec opustil 1978, výzkum 2010)

[*Naučit se srbsky, jazyk svého otce*] Ne, nebyl nejmenší důvod... (D.P.*1974 v CZ v srbsko-české rodině, kterou otec, chorvatský Srb, opustil 1976, výzkum 2009)

Ve veřejném prostoru při setkání více Srbů je pravidlem komunikace v srbštině, zejména pokud u nás žijí kratší dobu.

[*Když se sejdeme se Srby, hovoříme*] Srbsky. Když je s námi někdo nějaké jiné národnosti, tak se snažíme mluvit jeho jazykem, například česky, slovensky, anglicky. (D.Ž.*1990 v Německu v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2013)

Nepominutelnou součástí soukromého života většiny českých Srbů je vztah k pravoslaví. U jednotlivců se vyskytuje v široké škále od vztahu religiózního po vztah kulturní.

Já jsem...věřící. A mám kamarády ze Srbska a věřící nejsou. [Pravoslavný kostel] Ano, je tady přímo pod Špilberkem, ten je sice ruský, ale Rusové jsou stejně pravoslavní jak my, tak tam cho-

*díme...No, my to máme tak, že bysme měli chodit každou neděli, ale chodíme spíš tak, že když to cítíš, tak tam jdeš. Tak to mám i já. (D.P.*1997 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2013, výzkum 2017)*

*Víra pro mě není velmi důležitá, ale jednoznačně chci vychovat děti v pravoslavném duchu... [V rodině] uctíváme nějaké klasické zvyky...Do kostela...chodívám s rodiči dvakrát do roka, na Vánoce a Velikonoce. (M.S.*1986 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013)*

*[Do pravoslavného kostela nechodím.] Ne, nejsem pravoslavná věřící. Já ani moji rodiče. Pozor ale na rozdíl s tím slovem věřící. Pravoslavná samozřejmě jsem...Jestli je člověk pravoslavný nebo katolík, to si nevybírám...tak se prostě narodí. Vybírá si ale víru, a to je zase něco trochu jiného. Většina lidí to nerozlišuje, ani v Srbsku. (Z.U.*1986 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1996 s rodiči, výzkum 2013)*

*Když je v Srbsku nějaký velký svátek a já tam nejsem, chodím do ortodoxního kostela v Brně, ten se nachází pod Špilberkem a poznáš ho podle zlaté střechy...Doma tam chodím s rodinou, v Česku buď sama anebo s někým ze Srbska. Chodím tam na Velikonoce, Vánoce, 8. prosince na svatého Dimitria, to je důležitý den a náš rodinný patron. Občas tam zajdu, i když není zvláštní příležitost, jen protože cítím tu potřebu. Občas tam zajdu jen na chvíli a někdy i na obřad a taky zapalují svíčky. Je to část naší víry a tradice a od mala to dělám. Svíčky symbolizují naše hoření před Kristem. (B.P.*1993 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013)*

*No, když jsem se nastěhovala do Brna, tak jsem kostel navštívila...A teď tam občas zajdu, jen tak, podívat se...Třeba když je mi smutno po rodině, protože vím, že oni do kostela chodí častěji než já... [Chodím tam] Spíš sama. Manžela ani děti to nezajímá...Obřadu se neúčastním. Spíš si užívám toho ticha uvnitř. [Svíčky nezapalují. Proč?] Nevím, nepřemýšlela jsem nad tím. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)*

*My jsem pravoslavní, to je naše tradice...Já do pravoslavného kostela chodím i tady v Brně. [V kostele zapalují svíčky.] Za živé i za mrtvé. Když je nějaký speciální svátek, tak jen za mrtvé. Když není žádný takový svátek, tak zapálím svíčku i za zdraví, štěstí a tak dále. (M.M.*1981 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2011, výzkum 2013)*

Někteří navštěvují kostel spolu se starším srbským příbuzným. Jiní v rodině nebyli vedeni k návštěvě kostela a z nejrůznějších důvodů dospěli k jistému zájmu až v raně dospělém věku.

*Chodím každý rok s mámou do kostela, a to ráno v den Vánoc. Chodíme na bohoslužbu do pravoslavného kostela na Karlově náměstí. Zapalujeme svíčky, abychom měli veselý a šťastný následující rok...Myslím si, že v Čechách je pravoslavných kostelů tak akorát...Jen v Praze jsou asi tři.³⁶ (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2010)*

*[Do pravoslavného kostela] Chodím...Zhruba tak jednou za měsíc...Obvykle v neděli na liturgii...Sám. Případně s kmotrem. (R.P.*1977 v CZ v bosenskosrbsko-české rodině, kterou otec opustil 1978, výzkum 2010)*

*...na mše nechodím, protože tam kde žijeme...na Vsetínsku, není blízko žádný pravoslavný kostel. A navíc mě k tomu nikdo nikdy nevedl...V Srbsku taky nebyla nějaká příležitost jít do kostela na mši. Ale podívat se do kostela, pravoslavného chrámu nebo na nějaké poutní místo jsem byl. V Srbsku...Ale teď jsem tady v Brně, tady studuju, tak mám v plánu jít do pravoslavného kostela. Někteří mí srbsští kamarádi tam chodí, takže tam někdy chci jít s nimi...byl jsem tam s kamarády a s přítelkyní...Obřadu jsem se zúčastnil a svíčky jsem zapaloval. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2010, 2013)*

Povím ti, jak je to v Brně a jak doma [v Srbsku]. Tento rok mnohem častěji. Řekněme, že se snažím jít každou neděli buď na ranní liturgii, nebo na večerní, která je kratší. Co se týká domova, tak tam zase velmi zřídka. Nevím proč. Naši, myslím můj dědeček a babička, byli víc věřící než mí rodiče. Ti už jdou velmi zřídka do kostela...jen na velké svátky. No a já, já se snažím jít co nejčastěji...během léta jsem byl na velmi zajímavém cestování. Řekněme, že jsem tam prožil ja-

36 V Praze je sedm pravoslavných kostelů (Pravoslavná církev).

kousi duševní obnovu. Byl jsem v Řecku, na poloostrově, který se jmenuje Athos, to je takzvaná Svatá hora...Já jsem tam byl přes organizaci srbských studentů v zahraničí a strávil jsem tam osm dní...nadhchl jsem se. Takže teď plánuji, že až budu mít volný čas nebo po konci zkouškového období bych se tam velmi rád vrátil číst knihy a rozprávět s těmi mnichy. Libilo se mi, jak jsou ti lidé tam dobří a každému přejí jen dobré, proto jsem se rozhodl teď soustředit na tu mou duševní stránku. Také bych chtěl pomáhat. (D.Ž.*1990 v Německu v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2013)

Návštěva kostela je i příležitostí k setkávání. Mnozí Srbové přicházejí na bohoslužbu s vědomím, že se tu potkají s dalšími Srby i pravoslavnými z dalších minorit, se kterými se alespoň částečně znají.

...většinou...tam potkám někoho známého v tom kostele, protože už tam ty lidi znám za tu dobu, takže stejně povykládám... (M.N.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, manžel Čech, výzkum 2013)
...oni se docela znají tadyti Srbové a takle v Brně...To ale spíš souvisí s tím, že tady chodíme v Brně do pravoslavného kostela. A tam chodí tadyti Řekové, Rusové, Srbové a Makedonci a prostě další ty balkánský státy, kde je vlastně ta pravoslavná víra, takže s tady téma se většinou stýkáme... (M.S.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2011)

Většinou ale platí, že Srbové v Česku navštěvují kostel a bohoslužby méně ve srovnání s mateřskou zemí, kde to zůstává víc součástí rodinných a výročních obřadů a svátků, kterých se při svých návštěvách příbuzných i oni účastní.

Soukromý život jednotlivce

V žité každodennosti českých Srbů je silně přítomen zájem o rodnou zemi. Mnozí cíleně sledují nové srbské filmy, čtou srbskou literaturu, sledují politické dění v mateřské zemi.

Denně sleduju zpravodajství na internetu, čtu knihy... (R.P.*1977 v CZ v bosenskosrbsko-české rodině, kterou otec 1978 opustil, výzkum 2010)

[Čtu srbské knihy.] ...se snažím být v obraze, číst i ty novější tituly...to...platí jak pro knihy, tak i pro filmy. (M.P.*1983 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2019)

Samozřejmě zajímám, hlavně o zahraničně-politickou situaci [v Srbsku], protože ta je dost podstatná a v posledních dvaceti letech i dost dramatická...O malicherné spory mezi politickými stranami se moc nezajímám. (M.*1980 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1981 s rodiči, výzkum 2009)

Nejvíce a nejmasověji téměř všichni poslouchají srbskou hudbu různých žánrů a někteří i zpívají srbské písně. To částečně zahrnuje i zájem o interprety dalších balkánských národností, respektive o hudbu „balkánskou“. **Srbská hudba** je téma pro české Srby důležité a téměř všichni respondenti se k němu vyjádřili, mnozí obsírně.

Ano, poslouchám srbskou hudbu...Tak skoro téměř všechnu srbskou hudbu. Poslouchám sice i jinou muziku, ale ta srbská je moje nejoblíbenější, tu mám nejraději. Mám rád lidovou hudbu, takovou tu narodnu muziku, jak se tomu v Srbsku říká. To je hudba, která vychází z lidové muziky, ale je to už modernější, s příměsí západní hudby, popu, nebo z orientální hudby. Ale říká se tomu narodna muzika a je to nejoblíbenější hudba v Srbsku...nejraději mám zpěvačku Cecu Ražnatović...Někdy poslouchám třeba i sám, ale když jsou svátky nebo má někdo z nás narozeniny a sejdeme se s našimi přáteli, tak posloucháme všichni společně. Většinou zase tu lidovou, nebo tu novější hudbu...Když jsem sám, tak třeba v autě nebo doma. A když jsem u nějakého kamaráda Srba, tak zase u něho doma...když jsem v Srbsku, tak tam to poslouchají všichni a všude. Třeba kádkoliv ve městě, v hospodě, na diskotéce, doma, no prostě všude... (M.P.*1983 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2012, 2019)

[Srbskou hudbu poslouchám] Jistě! Já teda poslouchám hlavně rock, ale třeba i turbofolk. Ale spíš starou bosenskou, třeba [skupinu] Bijelo Dugme, Halida Muslimovića... [Hraju] trochu na kytaru, ale dřív jsem trochu hrál na tamburu. Izvornu hudbu...To je...srbská hudba, tak jak se hrála dřív. Třeba...Gusta mi magla padnala. Hodně je kosovských. (D.N.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1989, výzkum 2012)

...rád poslouchám skoro všechno. Nemám rád populární srbskou hudbu. Líbí se mi staré písně, tamburaši, určitě staré lidové a písně, které vznikly v šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých

letech. Mám rád Nadu Pavlović...když jsem sám...Někdy poslouchám klasickou hudbu a staré smutné srbské písně, když mi je smutno. Jindy poslouchám něco rychlejšího, když se cítím veselěji...Moje oblíbená píseň je Ah što čemo ljubav kriti...Zpívá ji Amira Medunjanin...To je sevdalinka. Tyto různé sevdalinky jsou z Mostaru, Sarajeva...Všeobecně ale mám nejrady tradiční hudbu. Dál už to nerozebírám, jestli je z Bosny, Srbska... (M.M.*1981 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2011, výzkum 2013)

Poslouchám srbskou hudbu, hodně mě v tomto nasměroval můj otec, jedná se o sedmdesátá a osmdesátá léta v jugoslávské hudbě. Interpreti jako Zdravko Čolić Crvena Jabuka, Hari Mata Hari Bijelo dugme a pár písniček od Zany [Nimani], Djordje Balašević. Obecně si hodně ujiždím na baladách. Srbové mají v těchto písničkách úžasné texty. Většinou tuto hudbu poslouchám sama, nebo spíš do sluchátka, [českému] příteli se to nelíbí. (M.S.*1989 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2015) [Srbské písně zpívám] ...dětem třeba...Nejvíce písničky, které zlidověly od Zmaja. Mně se líbí, připomínají mi dětství. Děti milují tu bosenskou, jak se zpívá o mame Kukunce a tate Tarante. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)

Plány do budoucna mají čeští Srbové různé a v průběhu let se mohou měnit. Roli hraje množství činitelů: věk, rodinný stav, pracovní podmínky, dosažená životní úroveň, ekonomické, politické a společenské poměry v dané zemi, ale i příbuzenské vztahy a subjektivní založení a postoje jednotlivce.

Ani náhodou jsem s tím nepočítala [že zůstanu žít v Česku]. Nikdy mě to nenapadlo, že tu zůstaneme. Myslela jsem si, že tady budeme krátce, než skončí válka, než se spojím s manželem, jenže mezitím už byla situace úplně jiná...Do jiné země nechci, ale teď neplánuju vůbec nic. To uvidím. Neplánovala jsem cestovat ani sem, to je v osudu...žije se mi tady dobře. (J.K.*1955 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993, výzkum 2009)

Potom, co jsem se oženil, už jsem s tím počítal [zůstat v Česku]. Hlavně tvoje matka se nikdy nechtěla z Čech odstěhovat...s mojí rodinou zrovna moc dobře nevycházela, takže jsem si ani nedovedl představit, že by se tam [do Srbska] někdy odstěhovala...když už tu máš rodinu, přátele, práci a žiješ tu dlouho, tak nad tím asi nepřemýšlíš. (T.D.*1958 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1987, manželka Češka, výzkum 2009)

Moje rodina pochází z Pale, což je asi šestnáct kilometrů od Sarajeva...Žije tam zbytek mojí rodiny, babičky, tety a střejdové, bratrance a tak dál. Jenom máma, táta, brácha a já jsme tady v Čechách...Když jsme sem přijeli, tak jsme neměli v úmyslu tady zůstat. Chtěli jsme jen přečkat krizi na Balkánu a pak se vrátit domů. Válka se ale protáhla a my jsme si tady zvykli a navíc jsme tu s bráchou začali chodit do školy. Uvědomili jsme si, že bychom se neměli kam vrátit, je to tam zničené a nebyly tam takové možnosti jako tady. Pracovní a hlavně studijní. Rozhodli jsme se tedy tady zůstat. Já a můj brácha se nehodláme vrátit. Vyrostli jsme tu, tady je náš domov! A zároveň ze stejného důvodu nemáme v plánu se stěhovat zase jinam do nějaké jiné země. Moji rodiče mají v úmyslu se vrátit. Narodili se tam, vyrostli tam, mají tam kamarády a rodinu. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009)

Hned po příchodu sa mi tu zalíbilo, a tak jsem začal uvažovat o tom, že tu zůstanu i po studiu. Našel jsem si hodně přátel a je mi tu jednoduše dobře...Češi mě přijali velmi dobře a mám mezi nimi hodně přátel. (V.H.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2014)

Když jsem přišel, věděl jsem, že tady chci zůstat jen dočasně. Určitě se plánuji vrátit do Srbska...Hlavně kvůli rodině a přátelům, ti mi moc chybí. Česko je hrozně fajn, ale doma je doma...Rychle jsem si zvykl, obklopil jsem se kulturou. To mi hodně pomohlo, abych se lépe naučil jazyk. A vaše pivo spojuje lidi...S místními jsem nikdy neměl problém, normálně se se mnou baví a nevadí jim, odkud jsem. Lidé v Brně jsou podle mě docela tolerantní...Chybí mi matka, moje rodné město, odkud pochází většina mých nejlepších přátel. (M.S.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2008, výzkum 2014)

Chci tady úspěšně zakončit fakultu a potom pravděpodobně pojedou někam dál, taky kvůli vzdělávání. Chci zkusit něco nového. (T.C.*1994 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2013, výzkum 2014)

Vztah k **občanství** mají čeští Srbové pragmatický. Nespojují občanství a národnost. Rozhodla jsem se pro občanství české. Měla jsem bosenské a nebylo to nic moc. Hlavní důvod, proč jsem si vzala české, je to, že můžu bez problému cestovat. Dřív s pasem bosenským jsme po-

třebovali víza. Dnes už je moji rodiče nepotřebují, ale já jsem ráda, že jsem se tak v osmnácti letech rozhodla. Navíc i ve škole je to lepší, vždy na mě koukali skrz prsty, když jsem místo občanky vytáhla pas. S českou občankou je to vše mnohem lehčí. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009)

[Občanství] mám dvojí...Takže jsem se nemusela zbavovat jednoho ve prospěch druhého. Ale dneska...pokud bych se měla rozhodnout, tak rozhodně pro české občanství...Ne, nemyslím si, že to státní občanství vypovídá o nějakém vnitřním pocitu, jako k čemu se víc hlásíte nebo tíhnete, ale čistě z pragmatických důvodů, že žiji v Česku, tak mi přijde logické čerpat výhody, které poskytuje státní občanství. (M.Š.*1979 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1998 s matkou a sourozenci, výzkum 2016)

Zatím mám bosenský...Můžu mít i český, když tady budu dvacet let celou dobu, a to je ještě chvílička, čtyři nebo pět let, tak máme právo na obě občanství a to využijeme. Proč ne. Teďka se mi nevyplatí dát svoje bosenský a brát jenom český, není důvod, když tu mám trvalý pobyt. (J.K.*1955 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993, výzkum 2009)

[Budu mít zájem získat české občanství.] Samozřejmě, protože vzhledem k tomu, odkud pocházím, to je ulehčující okolnost. Tím, že Srbsko je mimo EU a Česko je členským státem Evropské unie, tak to přináší spoustu výhod. Takže pragmaticky ano. (M.P.*1983 v SRB s srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2018)

[Občanství] Mám obojí...Cítím se jako občan obou států. (M.*1980 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1981 s rodiči, výzkum 2009)

Ne všichni respondenti vymezují jednoznačně svou **národní identitu**; někteří ji charakterizují jako dvojí. Důležitými východisky není jen etnická identita obou rodičů, ale i země narození (vlastní i rodičů), sdílená individuální (rodinná) a kolektivní (menšinová) historická paměť na migraci a subjektivní ztotožnění s mentalitou, stylem života i krajinou dané země.³⁷ Z našeho vzorku jednašedesát respondentů pocházejí tři pětiny ze srbského manželství (35), čtvrtina ze srbsko-českého (16); v dalších je druhý z rodičů Slovák, Chorvat, Černošec nebo Rus. Místem narození tři čtvrtin (45) je Jugoslávie, respektive postjugoslávské země (37 Srbsko, 5 Bosna, 2 Chorvatsko, 1 Kosovo) a čtvrtiny střední Evropa (10 Česko, 4 Slovensko, 2 Německo). Z respondentů narozených v zemích bývalé Jugoslávie strávila většina víc let života na Balkáně (35) než v Česku; menšina, která žije naopak déle v Česku (10), k nám většinou přišla s rodiči v útlém věku (1–5, 10 let). Respondenti jsou většinou nově příchozí s osobní migrační zkušeností (generace zážitku) a k nám přišli zpravidla samostatně,³⁸ případně s rodiči (37:9); jen čtvrtina pochází z rodin imigrantů. Zmíněné aspekty nabývají na významu v etnicky heterogenních rodinách (zpravidla otec Srb a matka Češka), v nichž je etnická, potažmo národní příslušnost dospělých potomků záležitostí jejich volného rozhodnutí.

[Považuji se] Za Čecha i za Srba. Půl na půl. (M.*1980 v srbsko-české rodině, v CZ od 1981 s rodiči, výzkum 2009)

Já se považuju víc za Srba než za Čecha. Víc za Srba, určitě. Musím říct, že dřív to tak nebylo úplně...s rokama prostě...Takže se hlásím k srbské národnosti. (N.M.*1986 v CZ v srbsko-české rodině, v dětství žil tři roky s rodinou v SRB, výzkum 2009)

Já [se považuju] asi za Češku, ale...cítím na sobě nebo vím, že patřím i tam...Hlavně tím náboženstvím nebo téma postojema a tak. Si myslím, že to na mě má jako velikej vliv. Nebo aj geneticky, že z tamte tatkové rodiny mám hodně. Možná víc, jak z té české. Ale žiju tady a mám kamarády tady, takže se považuju za Češku. (M.S.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2011)

37 Některým aspektům vy/řetváření etnické identity na příkladu imigranta z bosenskosrbské rodiny žijícího v Praze se věnovala T. Stibrová (2011).

38 Až na pár výjimky (strýc, sourozenec) u nás neměli žádné rodinné zázemí.

Když jsem v Česku, tak se spíš považuji za Češku, a jakmile přijedu do Srbska, tak se cítím víc Srbka.. (M.Š.*1979 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1998 s matkou a sourozenci, výzkum 2016)

Dokonce i někteří jednotlivci původem ze srbsky homogenních rodin po delším životě v Česku zvažují míru svého potenciálního češství.

Ted' už se občas přistihnu, že když hraje česká reprezentace v nějakém sportu, tak říkám, že „my“ jsme dobře hráli. To znamená, že i já už začínám být Čech a přemýšlím jako Čech, i když přijedu do Chorvatska. Cítím, že už jsem domácí. To znamená, že v Česku se stále více cítím být Čechem, i když v mé bývalé zemi mě ještě kousek zůstává. (V.T.*1967 v HR v srbské rodině, v CZ od 1991, manželka Češka, výzkum 2008)

Dá se říct, že ani nevím, kam přesně patřím. Mám sice české občanství a vyrostla jsem tady, ale stejně v sobě cítím určitý temperament, něco exotického, něco jiného. V převážné části se cítím jako Češka, uvažuji tak a přemýšlím, ale zároveň mám i balkánské srbské názory a někdy se přikloňuji k Srbsku. Nevím, co přesně jsem, ještě jsem na to nepřišla! (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009)

Zajímavý je případ mladých jedinců z rozvedených smíšených manželství, kteří, často v útlém věku, ztratili kontakt se srbským otcem a jeho příbuznými na Balkáně, a navzdory tomu v dospělosti jsou u nich patrné stopy „srbství“ – zájem o srbský jazyk, kulturu, o pravoslaví, o mateřskou zemi otce a v důsledku heterogenní etnická identita.

Pro některé české Srby je jejich srbství přímo důvodem k hrdošti. Rozhodně se jim nikdo netají a nejen přátelé, ale většinou i sousedé a spolupracovníci znají jejich srbský původ.

Ano všichni to vědí [odkud pocházím]. Nestydím se za to, ba naopak, jsem na to pyšná! Ve škole i v práci, no prostě kdekoliv, všichni vědí, odkud jsem. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009)

Domovem pro některé zůstává mateřská země, kde se narodili a vyrůstali, další dnes považují za svůj domov Česko a někteří deklarují dva domovy – mateřskou zemi (svou nebo rodičů) i Česko. Subjektivně důležité pro vymezení domova českých Srbů je, kde mají rodinu a širší rodinné zázemí.

Na začátku jsem jel domů [do Srbska], když jsem přišel do Česka. A teďkom už tam nejezdím dom, teď je můj dom tady. A jezdím na návštěvu. (S.M.*1970 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1997, manželka Srbka, výzkum 2017)

A teďka, jak stárnu, když se vracím z Jugoslávie z dovolené nebo od rodičů, vždycky říkám „jedu domů do Brna“. Možná že proto, že jsou tady moje děti, já nevím, neumím to vysvětlit. Nebo zůstala ta traumata z té války. I když mám radost, když jsem tam, ale tam, kde jsem se narodila, už jsou jiní lidi a ti nejsou moji, už nikoho nemůžu zdravít, nikoho neznám. (J.K.*1955 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993, výzkum 2009)

...když su tam [v Srbsku] s těma příbuznýma, cítím, že jsem tam taky doma nebo že prostě si s něma fakt rozumím, že je to něco jinýho...Mám to tam fakt ráda, ale zase tady mám ty svý kamarády ze školy a všechno, což je taky hodně důležitý... (M.S.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2011)

...líbí se mi tu moc. Jedním z důvodů je i můj přítel. Jsem tady šťastná a nic mi tu nechybí. Líbí se mi to množství památek, líbí se mi příroda a to, že se jezdí na chaty. Líbí se mi, jak jsou Češi sportovní a podnikavý národ. Líbí se mi i tady v Praze. Jednoduše se mi tady líbí, беру to jako můj domov...Chtěla bych hodného muže, zdravé děti a bydlet někde v klidu a mít se fajn. Víc si nepřju. Žádnou válku ani žádnou chudobu, té už jsem si jako malá užila dost a dost. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009)

Mám Srbsko ráda. Třikrát ročně jezdíme k tetě, která před válkou žila na Kosovu...Teta...se...odstěhovala s manželem do Bělehradu...za pomoci mého táty s manželem utekla...Ráda tam jezdím na návštěvu. Samozřejmě se tam cítím jako doma. Beru ho spíš jako můj druhý domov, ale natrvalo bych tam žít nechtěla. (M.S.*1989 v CZ v srbsko-české rodině, otec kosovský Srb v CZ od poloviny 80. let, výzkum 2015)

Vztah domova a etnické identity může být ambivalentní a vstupuje do něj nová kolektivita – etnokulturní identita českých Srbů.

*...jedenáct let jsem v České republice...Česká republika je mým druhým domovem...vlastně já jsem napůl Češka, napůl Srbka a...česky se vyjadřuji lepší než srbsky...Když se mě zeptají, kdo jsem, jako samozřejmě řeknu, že jsem Srbka, ale také...řeknu, že...bydlím v České republice...Dětsví mám v Srbsku, dospívání v Česku a už vlastně asi zůstanu tady v Česku... (M.P.*1992 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2003 s rodiči, výzkum 2014).*

Soukromý život v rodině

Mezi českými Srby je výrazný počet exogamních srbsko-českých manželství, což souvisí s historickým utvářením srbské diaspory v Česku. Přitom sami respondenti vyšli častěji z etnický endogamních manželství. Z našich 61 respondentů pocházejí tři pětiny ze srbského manželství (35), což souvisí s převahou respondentů narozených na území bývalé Jugoslávie. Další čtvrtina respondentů pochází ze srbsko-českého manželství (16), ve kterých převládá model muž Srb a žena Češka; z nich polovina začala svůj život v Srbsku a do Česka se přestěhovala po 1–24 letech, polovina žije v Česku od počátku. Samotní informátoři, kteří mají partnera³⁹ (41), tak nejčastěji Čecha nebo Srba (23:12).⁴⁰ Pro dnešní mladé české Srby je **etnická exogamie**, konkrétně srbsko-české partnerství, neproblémové řešení a někteří ji dokonce preferují.

*[Můj partner je Čech] Chodíme spolu už čtyři roky a je to člověk do budoucna. Jsem takový rodinný typ...Přemýšlela jsem, jestli bych někdy chtěla partnera, který by pocházel jako já z Bosny, ale po dlouhém bádání jsem si uvědomila, že ne! Nechtěla bych. Důvod je ten, že mi charakterově ti kluci nesedí a jednoduše si s nimi nemám co říct. I když někdy jezdím do Bosny za babičkou, tak se tam kamarádím s našimi kluky, ale není to ono. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009)*

Další záležitostí, kterou rodiny řeší v novém, českém prostředí, je **křest dítěte**. Nad problémem se zamýšlejí i dosud svobodní jedinci. Většina preferuje křest v pravoslavné církvi, ale není si jistá v případě smíšeného sňatku.

*...moje sestra je vdaná za Čecha a dítě pokřtili v Srbsku v pravoslavném kostele. Protože její muž, i když je katolík, není tolik věřící, a protože si přáli vychovat dítě ve křesťanském duchu, bez ohledu na to, že je to pravoslavná víra. (I.D.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2006, sestra v CZ od 2004, výzkum 2013)*

*Ne, můj muž je ateista a děti jsme nekřtili. Nepovažují to za nutnost. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)*

*[Dítě bych nechala pokřtít] V pravoslavném. My jsme tam měli i svatbu, takže tím se člověk už zavazuje, že pokřtí i děti tam... (M.N.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, manžel Čech, výzkum 2013)*

*Co se týká křtění dětí, tak my jsme pravoslavní a to je naše tradice, kterou my přenášíme dále. Ale toto bude jen v případě, když budu mít pravoslavnou manželku. Nevím, jak to bude, když moje přítelkyně nebo manželka bude katolička. (M.M.*1981 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2011, výzkum 2013)*

*[Pokřtění mého budoucího potomka] Je to pro mě důležité. Je pro mě důležitá věc, jakého bude moje dítě vyznání. [Kdyby byl můj potomek] Ateistou, to by bylo horší [než katolíkem]. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2010)*

Jednodušší je rozhodnutí o formě sňatku, zpravidla uzavíraném v Česku. Srby v Česku preferovaný civilní **sňatek** souvisel v socialistické minulosti s nezbytností civilního sňatku a sňatek bez velkého počtu hostů dříve i dnes s problémy účasti příbuzných z Balkánu. Jen jedna z respondentek uzavřela nedávno církevní sňatek v pravoslavném kostele a měla „velkou“ svatbu.

39 V neformálním vztahu nebo v manželství.

40 V dalších šesti případech jsou partnery Slovák, Chorvat, Bosňák nebo Bosňan. Bosňan, *Bosanac* = obyvatel Bosny bez etnického určení; Bosňák, *Bošnjak* = Jihoslovan muslim (starší označení Muslim, *Musliman*).

*M..., on je katolík...on si to zjišťoval...a ono je to tak, že vlastně kdybych já měla katolickou svatbu, tak pravoslavní mně to neuznají jako právoplatný, ale když má u pravoslavných, tak mu to uznají katolíci jako právoplatný sňatek...proto jsme zvolili, že to budem mít v tom pravoslavném kostele. Mu to nevadilo, on neměl nic proti, on to docela znal i ty tradice aj ty zvyky. Takže asi mě má rád, když na to přistoupil... [Hosté] Asi víc Češi...rodina od M... To byli Češi hlavně a naši byli tak půl na půl. Takže tak čtvrtina tam byla ze Srbska... [Celkem hostů] Na tý svatbě asi sto. (M.N.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, manžel Čech, výzkum 2013)*

*...svatby Srbů [v Česku] ...Byl jsem na nějakých, ale to byly pokaždé smíšené, jako že se vdávala Srbka za Čecha. Na té druhé to bylo zase obráceně...Normálně po česku, úplně stejně. Jenom pouštěli srbskou muziku a učili jsme ostatní kolo. (D.N.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ s rodiči od 1989, výzkum 2012)*

*...konkrétně moje mamka s taškou měli svatbu v Česku. Jinak co znám z přátel mé generace, kteří jsou jako já, napůl Srbové, napůl Češi, měli svatby vždycky v Česku. Odmala žijí v Česku, vyrůstají tady, takže když tady žijí, chtějí svatbu v Česku...Co znám ty srbské rodiny, které žijí v zahraničí, tak tam, protože jsou všichni ze Srbska a nejsou tak ovlivnění tou zemí, ve které žijí, tak se většinou jezdí ženit a vdávat do Srbska...tady v Česku i moji rodiče měli ten sňatek civilní. A většinou co vím z doslechu, tak z těch rodin smíšených, tak i ony měly sňatky, pokud vím, civilní...Ale co znám ty rodiny čistě srbské v zahraničí, tak ty mívají sňatek církevní, pravoslavný. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2010)*

Díky těsným příbuzenským kontaktům jezdívají čeští Srbové na **svatby** svých balkánských příbuzných.

*[Byla jsem na svatbě] Bratrance...Minulý rok v Bělehradě...Bylo kolem 200 hostů...byli tam i přátelé a známí. (M.P.*1992 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2003 s rodiči, výzkum 2017)*

Účast na pohřbech Srbů v Česku potvrdilo jen pár respondentů. Častěji jezdí na **pohřby** příbuzných na Balkán, kde během delších návštěv navštěvují i hroby příbuzných. Souvisí to s věkovým profilem dnešní srbské diaspory v Česku a těsnými kontakty s rodinou na Balkáně.

*Já jsem tu byl na dvou pohřbech [Srbů], jeden se týkal vzdálených příbuzných, co tady žijou...Byl podle srbské tradice. Ten obřad byl samozřejmě ve staroslovánštině...Pak to probíhalo jako každý jiný pohřeb tady v Česku. Hostina v restauraci a podobně...Moc nás nebylo, ale...přijeli zase příbuzní ze Srbska. (D.N.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ s rodiči od 1989, výzkum 2012)*
*[Byla jsem] ...na pohřbu mého dědy...V roce 2014, v Srbsku. (M.P.*1992 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2003 s rodiči, výzkum 2017)*

*Poslední důvod, kdy jsme se viděli skoro všichni [příbuzní], byl pohřeb mé babičky...Bylo to v Bosně, bylo to předminulý rok...Byli tam i příbuzní a přátelé. (I.D.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2006, výzkum 2011)*

*Když jedeme na návštěvu k mojí rodině, tak se zastavujeme i na hřbitově, kde mám babičku a dědu... (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)*
*Tam jsem i na hřbitově...se podívat...tam se dycky jí na tom hrobě...dycky se tam v různém odstupu po tom pohřbu, se tam chodí a...nějaký jídlo, donesou tam...co ten měl rád, ten dotýčeň, když byl naživu, tak tam pohodujou...přijde mi to...jako pěkný zvyk. Že je pravda, že ti lidi...zazpomínají na toho druhého a chvíli tam jsou...tady...člověk se modlí a jde hnedka pryč, ale tam tím, že si třeba něco dá, tak tam třeba i dýl pobyde a stráví toho času víc a víc zapřemýšlí, víc třeba zazpomíná na toho člověka. (M.N.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, manžel Čech, výzkum 2013)*

Významným rodinným svátkem je pro většinu českých Srbů **slava**.⁴¹ Podle tradice má každá rodina (rod) svého ochránce, patrona, kterým je vybraný svátec (církví kanonizovaná historická osoba). Ten se dědí patrilineárně z otce na ženaté syny a slava se slaví v den jeho svátku v církevním kalendáři. Rodinné oslavy se účastní (bez pozvání) příbuzní a přátelé,

41 V podstatě jde o christianizovaný obyčej, kult předků.

pro které se připravuje pohoštění. Pro Srby⁴² má slava zvláštní význam etnoidentifikačního znaku, se kterým spojují mýty sahající až k počátkům christianizace.⁴³ V Srbsku obyčej prodělal v devadesátých letech 20. století revitalizaci a roku 2014 Srbsko uspělo s jeho zápisem na Seznam nehmotného kulturního dědictví UNESCO (Slava).

*U nás je takový svátek příjmení a to pak slavíme každý [každá rodina] ten svůj svátek. Náš je Arandželov dan 21. listopadu...Jedná se o oslavu, kdy se rodina setkává a navštěvuje. Mimo rodiny a blízkých na tyto svátky přicházejí lidé ze sousedství, přátelé a známí. U oslavenců je spousta jídla a pití a dobré nálady...a povídáme si, popijíme a jíme. Při této příležitosti si třeba i pustíme naši hudbu anebo vyrazíme na procházku. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009, 2010)*

*Jediný svátek, který tady tak trošku slavíme, je krsna slava...to je typický srbský svátek, který slaví každá srbská rodina. Každá rodina má nějakého svého patrona, svého světce, a v den, který je zasvěcený tomu světi, oslavuje tu krsnu slavu...naše rodina má za patrona svetog Stefana. Jiné rodiny mají zase svetog Nikolu, svetog Savu...ta tradice se dědí z generace na generaci, předává se to z otce na syna...Tak oslavujeme ji normálně. Začneme tím, že zapálíme tu sváteční svíčku, pak máme nějaké to sváteční jídlo, přijdou k nám na návštěvu místní Srbové, spíše nějakí známí, nebo otcovi přátelé...Scházíme se u nás doma, nabídneme jim nějaké to pohoštění...Pak si povídáme, posloucháme srbskou muziku, připijíme si rakiji a tak podobně...v posledních letech většinou...jen zapálíme svíčku... (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2010, 2013)*

*...slavíme...slávu v listopadu...srbský svátek...my máme...na archanděla Michaila...21. listopadu a to...slavíme tři dny, protože se mají pozvat všichni známí a příbuzní. A oni se pak už ani nezvou, ale chodí sami, protože ví, že to zase je. A protože my máme těch známých a příbuzných hodně, tak to slavíme většinou tři dny. Toho jednadvacátého, podle toho, jak to vyjde, letos je to myslím všední den. Je to myslím čtvrtek, tak to k nám přijde farář a udělá se ten obřad, co k té slávě patří, a rozlamuje se koláč a věci kolem toho a tím se to zahájí. To většinou přijde pravoslavný farář, tady brněnskej, a ti známý pravoslavní a vůbec takhle známí z Brna. A pak o víkendu přijde většinou jedna skupina zase známých a příbuzných a většinou jeden den o víkendy zas přijede celá mamčina rodina, takže to máme tak na třikrát většinou...Takže nás bývá poměrně hodně. I se toho hodně vaří i chystá. Mám to moc ráda, už se těším...že už to zase bude tedka. (M.N.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, manžel Čech, výzkum 2013)*

*U nás se tomu říká svetac. Moje rodina Marijanović oslavuje svatého archanděla Michaela 21. 11. To oslavujeme tady...doma...je to velký pohoštění, hodně jídla, národní jídla, od oběda. Začátek polívka a chleba a končí to grilem. To se tak sedí celý den...To je vlastně srbský pravoslavný svátek a u nás se potkal muslim z Bosny a ze Sýrie, tak jsme byli takový mezinárodní a oni nejlí ve-prový, takže bylo to zajímavý. (S.M.*1970 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1997, manželka Srbka, výzkum 2017)*

Z kalendářních svátků udržují rodiny českých Srbů **Vánoce** a **Velikonoce**. Část rodin je slaví v termínech pravoslavného kalendáře a podle srbské tradice, část v termínech a podle české tradice a některé mají v rodinném kalendáři obojí.

42 V recentní době byl obyčej rodového ochránce, patrona nejvíc a nejsilněji rozšířen v oblastech osídlených Srby a Černohorci a v přílehlých krajích osídlených Makedonci a Bulhary, ale i Chorvaty a katolickými Albánci i částí Bosňáků a muslimských Albánců (u Makedonců pod názvem *služba, svetec, kutňa slava, obrok, kurban*, u Bulharů *stopan, obrok, kurban*, u Černohorců stejně jako u Srbů *slava, krsna slava, kučna slava*); dnes je živý v Srbsku a Černé Hoře. Základními obřadními atributy slavy jsou svíce, koláč, víno a kadidlo (KOVÁČEVIC 1985).

43 Podle lidového výkladu se slava nazývá *krsna (slava)* podle svatého, v den jehož svátku byli předci daného rodu pokřtěni. ...v Srbsku máš taku tradiční oslavu, která se volá slava. To je taková tradiční oslava, kterou oslavují jenom věřící. Ta slava představuje den, kdy ta rodina přijala křesťanství před mnoha, mnoha lety, a tak se to jednou v roce oslavuje. Každá rodina tenhle svátek oslavuje jednou v roce a přechází to z pokolení na pokolení. Můj prapradědeček, pradědeček, dědeček, můj otec a potom já... (D.Ž.*1990 v Německu v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2011)

*My dycky slavíme dvoje Vánoce a dvoje Velikonoce, slavíme i pravoslavné i katolické...vánoční... tatka jde dycky do lesa...vzít takový ten srbský vánoční stromček. Což je větvička suchá...a pak stůl není slavnostně prostřený, jak sme zvyklí u těch katolických, ale většinou donese někde slámu, dá ji na zem a dá na to nějaký špalky jenom a ji se rukama...Na zem se dá sláma, dá se přes to...nějaký obrus...obyčejnej a mělo by to vypadat, tak jak to bylo v tom chlívu, když se Ježíš narodil, takže je to takový skromný a většinou máme nějakou rybu pečenou, nějakou hrachovou kaši, protože to zas tatka míval, když byli malí... [Velikonoce] Taky slavíme dvoje...ty velikonoční zvyky jsou trošičku jiný jak ty katolický, že se nechodí s pomlázkou, což já jenom uvítám, ale stejně si to musím odbyť...dycky máme vařený vajíčka a tím se tůká o sebe a komu vydrží to vajíčko, tak vyhrál, tak to my s těma vajíčkama zvyky děláme... (M.N.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, manžel Čech, výzkum 2013)*

*Máma naučila tátu slavit české Vánoce. A on ani nechce nic jiného jíst než kapra a bramborový salát. Potom jít ke stromčku, dát si dárky a celý večer se cpát chlebičky, cukrovím a koukat na televizi. (M.S.*1989 v CZ v srbsko-české rodině, otec kosovský Srb v CZ od poloviny 80. let, výzkum 2015)*

*Vánoce...Místo vánočního stromčku máme uschlou dubovou větvičku. Na Velikonoce...Hlavním rozdílem je jídlo. Je pár typických pokrmů jako například sarma⁴⁴ či pogača.⁴⁵ (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2010)*

*...já osobně slavím Vánoce dvakrát. První ty katolické 24. prosince, normálním způsobem jako takové ty české Vánoce. A potom teda slavíme ještě 7. ledna pravoslavné Vánoce srbské...srbské Vánoce slavíme v tom srbském duchu. Takže se opéká většinou sele, sejdou se k nám na návštěvu Srbové, kteří žijí v okolí, buď přátelé z mojí generace, kteří jsou jako já napůl Srbové, a tatkoví přátelé. Zase pouštíme si nějakou tu srbskou hudbu, připijíme si občas rakijí a k tomu máme i další typická sváteční srbská jídla...hlavně to pečené prase a beránek. Dalšími jídly jsou plněné papriky nebo sarma může být, nebo pogača, ta se dělá jen na Vánoce...máme nabarvená vajíčka... (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2010, 2013)*

*[Vánoce] Zvykla jsem si na české, které se mi líbí. [Srbské zvyky] ...jeden dodržuji. Na Božić pečou česnicu, kulatý chléb, do kterého zapékám jednu minci. Během oběda chléb rozřízneme a ten, kdo má kus s mincí, bude mít obzvlášť úspěšný rok. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)*

*O svátcích se scházím jen s těmi nejbližšími [srbskými přáteli] ...Spíše se setkáváme v soukromí, protože většina z nás má děti, a proto je lepší se navštěvovat doma, kde je klid. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)*

Vánoce, Velikonoce a rodový svátek slava jsou také příležitostí využívanou (i částí Srbů žijících u nás dlouho) k cestování na Balkán a ke společné oslavě s tamní rodinou a příbuznými.

*Já své rodiče vidím dvakrát až čtyřikrát do roka, kdy je v Srbsku⁴⁶ navštěvuju...Hlavně v průběhu svátků. (J.M.*1966 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1991, výzkum 2013)*

*Vánoce slavíme v lednu, důležité je zajít do kostela, já si bohužel srbské Vánoce moc neužiju, protože se [ze Srbska] hned kolem 7. ledna musím vrátit do práce do Čech, spíš je pro mě důležitější, že na Nový rok jsme všichni pohromadě. (T.D.*1958 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1987, manželka Češka, výzkum 2009)*

*[Jezdit domů do Srbska na svátky] Snažím se, ale už tu bylo hodně případů, kdy jsem nejel, protože jsem neměl čas kvůli jiným povinnostem a musel jsem zůstat. Na Vánoce jedu vždy domů, ale na Velikonoce jak kdy...Teď v sobotu, to je 16. listopadu, máme svetic. Můžu to přeložit jako Sveti Georgij nebo Đurđevdan...Jeden je jako letní a druhý jako zimní. Jeden je 6. května...To druhé je 16. listopadu. Proto teď jedu ve čtvrtek domů oslavovat a vrátím se až v neděli nebo v pondělí. (M.M.*1981 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2011, výzkum 2013)*

44 Závitek z mletého masa s rýží v zelném listu.

45 Bílé pečivo.

46 Vesnice se nachází v Republice srbské v Bosně.

Pravidelně odjíždějí trávit vánoční a velikonoční svátky s rodinou na Balkáně srbsí studenti. Vzhledem k terminovým posunům se jim to ale mnohdy překrývá se studijními povinnostmi. K návštěvě rodiny tak využívají volné dny, které u nás mají studenti v období Vánoce a Velikonoc.

*Co se týče Vánoc, tak tady nebývá. Jezdím do Srbska, abych ten svátek oslavil tam...Té doby jsem v Srbsku a tam tradičně oslavujeme Vánoce. Oni se výrazně liší od těch katolických... (M.P.*1983 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2012)*

*...co týká těch svátků, tak jen tam je rozdíl, že my máme jiný kalendář a že máme ty svátky trochu pozdě. Například u vás jsou Vánoce 24. prosince a u nás 7. ledna. Tak se mi to kryje se zkouškovým obdobím...vždy odejdu o vašich Vánocích, odejdu do Srbska, a tam oslavím Nový rok, Silvestra a pak přijdu sem...Velikonoce máme stejný problém...jak tady začnou ty velikonoční prázdniny, tak já většinou odejdu domů a pak se vrátím, když začnou přednášky. (S.Č.*1991 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2012)*

Pokud mladí svobodní Srbové v Česku nemohou ze studijních nebo pracovních důvodů odjet na vánoční a velikonoční svátky k rodině domů na Balkán, oslavují je v Česku ve společnosti srbských přátel. Mladí Srbové v Brně při těchto příležitostech mimo jiné společně navštěvují pravoslavný kostel sv. Václava pod Špilberkem.

*Často se stane, že hodně z nás nemá volno a nemůže odjet domů kvůli škole a oslavit svátky doma. Proto se scházíme v Brně a snažíme se nezapomenout, kdo jsme a odkud pocházíme, kdo jsou naši předkové a co je naše kultura. Scházíme se většinou na kolejích na Kounicové nebo Vinařské, kde hodně studentů ze Srbska bydlí. V případě hezkého počasí jsme chodili i někam do přírody...Program nikdy není přesně naplánován. Většinou přineseme každý své pití a nějaké sladkosti, o které se podělíme, sedíme a povídáme si. V Brně je také pár srbských muzikantů a oni nám občas i zahrají a spolu si zazpíváme. (B.P.*1993 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013)*

*[Se Srby v Praze se scházím] o svátcích, všemožných, pak taky v kostele a v různých restauracích. Cpeme se dobrým jídlem a pitím, klábosíme a i na zpěv dojde. (R.P.*1977 v CZ v bosenskosrbsko-české rodině, kterou otec opustil 1978, výzkum 2010)*

*[Vánoce]...většinou oslavuji tady...v lednu...Se Srby uděláme nějakou večeři a oslavíme to tady. (S.Č.*1991 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2012)*

*Vánoce oslavuji 7. ledna. Samozřejmě, že dodržuju naše vánoční zvyky. Je to moje kultura a moje religie. Když doma [v Srbsku] nejsem, většinou chodím do pravoslavného kostela, den před tím dodržuji půst a večer se potkám s ostatními Srbama...Velikonoc[e]...Také chodím do kostela, barvím vajíčka a pak se scházím s ostatními lidmi ze Srbska. (B.P.*1993 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013)*

Velký etnoidentifikační potenciál má v současnosti **kulinární kultura** (RADOJIČIĆ 2019, 195). Každá rodina si vytváří vlastní variantu jídelníčku, stravovacích návyků a rodinného stolování, přičemž čerpá z národních a regionálních tradic. V menšinovém prostředí jde o participaci na dvou národních kuchyních (DEČEV 2019, 96), ovšem modifikovanou a transformovanou, například nedostatkem originálních surovin. Na kulinární kulturu, na rozdíl od jiných sfér každodenní kultury, mají čeští Srbové vyhraněný názor. Konfrontují dvě národní kuchyně: autoobraz srbské (balkánské) kuchyně jako civilizazačně vyspělejší ve významu kultivovanější a heteroobraz české národní kuchyně. To jim nebrání k přebírání některých českých jídel. V domácnostech většiny respondentů se připravuje jistý počet jídel srbské kuchyně; častěji to jsou jídla všední než sváteční a obřadní. Za typické srbské jídlo označují čeští Srbové sarmu (závitek z mletého masa s rýží v zelném listu).⁴⁷

Část rodin českých Srbů má doma vystavené předměty, které jim připomínají mateřskou zemi a kulturu. Nejčastěji to je ikona či **ikony** související s obyčejem slava. Svobodní jednotlivci mají takovéto předměty jen výjimečně.

47 Kulinární praxi dnešních českých Srbů a dalších Balkánců v Česku se autorka věnuje v samostatné studii (BOCKOVÁ 2019).

Jediné, co máme, je na zdi ikona svatého Arandžela. Je to svatý, který hlídá naši rodinu. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2010)

Minule jsem si přivezl [ze Srbska] kalenicu,⁴⁸ to je na jídlo, pak... [máme doma] kandilo, do toho se dává tamjan⁴⁹ a to pak hezky voní, to používáme při svátcích, když slavíme slavu, jinak samozřejmě ikonu Sveti Arandjel. (T.D.*1958 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1987, manželka Češka, výzkum 2009)

Mám doma několik ikon [ze Srbska], kadidla, kámen ze zničeného kostela v Kosovu, několik desítek knih v srbsčině, asi 200 DVD s filmy...Koupil jsem je nebo dostal...Aby mi připomínaly druhý domov. (R.P.*1977 v CZ v bosenskoserbsko-české rodině, kterou otec opustil 1978, výzkum 2010)

...máme od babičky obrázky pravoslavných svatých...je možný, že to jsou ikony? A...naši mají nějaké dvě deky ze Srbska...to dostali od babičky a dědy. (M.S.*1989 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2015)

Máme zvláštní kout, kde máme ikony...máme takové razítko na chléb na slávu, staré, dřevěné, které jsem si přinesla z domu. Máme i knihy...ikony...musí viset...kvůli té slávě... (Z.K.*1985 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2007, manžel Čech, výzkum 2018)

[Doma máme] ...šajkaču.⁵⁰ Ale to má táta. Já už to tolik neudržuju...uvažuju jinak. (D.N.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ s rodiči od 1989, výzkum 2012)

Jedinou věc, kterou [mám doma] ...je džezva, ve které vařím domaču kafu. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)

Většina českých Srbů zdůrazňuje jako důležitou hodnotu rodinu. Právě rodina, ze které pocházejí, a intenzivní **kontakty s příbuznými** jim nejčastěji a nejvíce chybí. Přitom počet osob, které řadí do své rodiny, není malý, respondenti uvádějí jmenovitě 20–50 osob. Nejvíce příbuzných mají všichni na Balkáně. V Česku má blízké příbuzné, se kterými udržuje časté kontakty, jen menšina. Mnozí mají další příbuzné roztroušené po Evropě i v zámoří, vzhledem k početné několikamilionové srbské diaspoře.

V Česku příbuzné nemám. Bratr žije ve Francii a vidáme se tak dvakrát třikrát do roka, když máme dovolenou, tak se navzájem navštěvujeme. (V.T.*1967 v HR v srbské rodině, v CZ od 1991, manželka Češka, výzkum 2008)

V Rakousku mám tetu, ale v Česku ne...někdy ji navštívím...obvykle se u ni zastavím, když jezdím dom a zpátky do Brna. (M.J.*1978 v BiH v srbské rodině, v CZ od 2006)

[V Česku mám příbuzné z otcovy strany.] Naši se s nima vidí tak dvakrát, třikrát týdně a já vždycky, když se k tomu nachovejtnu, čili tak párkrát do roka. (D.P.*1974 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2009)

V Česku mám sestru, švagra a jejich syna. A moji rodinu...Setkáváme se na narozeninách, o víkendů často. Jdeme na oběd nebo do restaurace nebo někam...Se sestrou se slyšíme každý den, telefonujeme si... [V Sarajevu mám] rodiče. (J.K.*1955 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993, manžel Bosňan, výzkum 2009)

...máme tady v Čechách pár příbuzných a i v sousedních zemích jako třeba v Německu. Rodinu a známý máme všude, dá se říct, že během války se všichni, co mohli, rozutekli, aby zachránili sebe nebo své děti. Několik příbuzných bydlí kousek od nás, ale nejsou to lidé, na které bychom se mohli stoprocentně spolehnout. Je to rodina třeba z druhého či třetího kolena a nejsou prostě ti blízcí. Ano, setkáváme se občas. Ne třeba jednou týdně, ale tak jednou do měsíce rodiče zajdou na víno nebo tak. Vždy se ale setkáváme při nějakých narozeninách nebo svátcích...svátek příjmení...nebo třeba na Božič, což je 6. a 7. 1. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009)

[Příbuzné] V Rakousku mám...a v Německu taky...Setkáváme se...Obvykle se setkáváme v Srbsku...ale taky samozřejmě jezdím do Rakouska, Německa, ale to velmi zřídka, jedenkrát za rok asi. (M.P.*1992 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2003 s rodiči, výzkum 2014)

48 Hliněná mísa.

49 *Kandilo* = kadidelnice, vykuřovadlo, *tajman* = kadidlo, vonná pryskyřice.

50 Pokrývka hlavy mužského kroje z Šumadije v Srbsku.

*[Moji rodiče žijí v Srbsku. V Česku žije] můj brácha s rodinou v Brně...Jeden bratranec v Rakousku...setkáváme [se]. Záleží jak s kterýma, s bráchou máme stejnou práci, takže každý den. S ostatníma na těch ročních oslavách. (S.M.*1970 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1997, manželka Srbka, výzkum 2017)*

Kontakty s příbuznými v Srbsku nebo Bosně nahrazují čeští Srbové částečně internetovou komunikací. Soukromá korespondence, dnes spíš **on-line komunikace** s příbuznými na Balkáně a sdílení osobních a rodinných fotografií je součástí osobního rozvrhu dne.

*[S příbuznými v Srbsku si telefonujeme, chatujeme] Obojí. S některými i každý den... [Rodinné fotografie posíláme] ...přes mobilní aplikace. (M.P.*1992 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2003 s rodiči, výzkum 2017)*

*[S příbuznými v Srbsku] ...píšeme si na Skype nebo na Facebook, párkrát v měsíci, někdy si taky zavoláme. [S maminkou] Normálně každý třetí den... [Rodinné fotografie] Všechno je na Facebooku. (I.D.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2006, výzkum 2011)*

*[S příbuznými v Srbsku jsme v kontaktu] přes mobilní aplikace...Třeba jednou týdně. [Fotografie] taky přes internet posíláme. (S.M.*1970 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1997, manželka Srbka, výzkum 2017)*

Především ale kontakty s příbuznými v Srbsku nebo Bosně udržují čeští Srbové pravidelnými **návštěvami rodiny a příbuzných na Balkáně**. Ty mají podobu delší letní dovolené s intenzivními společenskými kontakty, společnou zábavou a společným slavením svátků – kalendářních, rodinných, včetně například narozenin.⁵¹

*[Tatka v Česku] ...tady je sám [bez příbuzných] ...střeju jsem měla v Německu, ale ten už šel na důchod do Srbska, takže mám z té tatkovy strany rodinu celou v Srbsku...my tam jezdíme dá se říct každé rok...když jsem byla malá, tak jsme tam jezdili třeba i na měsíc o prázdninách dycky s našima a teďka, jak už chodím do školy nebo mám i jiný povinnosti, tak to tak nejde. Naši teďka byli na měsíc, já jsem tam s něma letos nebyla. Jinak tam jedem třeba na dva týdny nebo na týden nebo aj na ten měsíc...když už tam jedem, tak tam chcem být dýl...tam navštívíme všechny ty příbuzný...A potom jezdíme většinou do Černý Hory, protože tam máme chatu u moře a taky náky známý. Aj máme v Černé Hoře nákou rodinu už, co se jako příbuzní ze Srbska tam oženili, vdali. A pak se zas vracíme do Srbska a pak jedem domů. (M.S.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2011)*

*[Návštěvy příbuzných v Srbsku] Dřív to bylo jednoduš, i třeba tři týdny v létě, obětovali jsme třeba dovolenou k moři, abychom mohli vidět rodiče. Teď bohužel, tak tři roky zpátky, jede jen manželka, já tady musím zůstat kvůli práci...Hodně jíme a pijeme, jsme rádi, že se vidíme. Pomůžeme třeba něco na zahradě, potkáme se s kamarády a snažíme si odpočinout... (S.M.*1970 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1997, manželka Srbka, výzkum 2017)*

*[Táta] ...asi každé dva měsíce jezdí za babičkou [do Banja Luky v Republice srbské v Bosně]. Vždy doveze různé zavařeniny, koláče, plněnou papriku, banánovou roládu a tak. Občas doveze i hotové čevapčiči... (M.S.*1994 v CZ v bosenskosrbsko-české rodině, výzkum 2016)*

*[Do Srbska jezdím] K příbuzným...nejvíc dvakrát do roka, a to nejděle na deset dní...Povídáme si, chodíme do restaurace na obědy a večere, jezdíme na výlety a tak. [V Srbsku mám prarodiče. Nejčastěji se setkávám] Se sestřenicí, bratrance, strýcem a tetou...O velkých prázdninách a na Silvestra...hodně nás bylo v roce 2000 v Srbsku, když jsme slavili Silvestr... (M.P.*1992 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2003 s rodiči, výzkum 2017)*

...v Srbsku mám příbuzné... [setkáváme se] když tam přijedem jednou za rok...se tak navštěvuju, dycky jezdíme po návštěvách nebo když je nějaká ta oslava...když jedeme do Srbska, většinou na měsíc v létě...Tam slavíme svátek, který se jmenuje Velika Gospodina, slaví se to ve vesnici, kde máme dům, a protože to tam slaví všichni, tak my taky...Pozveme všechny příbuzné, přátele

51 Naopak jmeniny Srbové neslaví. *Ne, to u nás není, jak to mají Češi. (S.M.*1970 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1997, manželka Srbka, výzkum 2017) Ne, to neexistuje, jenom v Chorvatsku se slaví jmeniny, protože Chorvati jsou katolíci a Srbi jsou zas pravoslavní. Takže pravoslavní neoslavují jmeniny. (D.Ž.*1990 v Německu v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2011).*

a je normální, že tam třeba přijde několik desítek hostů, tak třicet až čtyřicet. Pak se opéká prase a ovce...k tomu se přinese i další typicky srbská sváteční jídla. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2009, 2010)

Různě často jezdí domů za rodinou na Balkán srbští studenti: pravidelně na letní prázdniny a často na svátky. Volný čas tráví s rodinou doma, s vrstevníky na diskotékách, v kavárnách a hospodách, s bratrance a sestřenicemi společně oslavují narozeniny.

*[Do Srbska jezdím] několikrát v roce...Pokud mám čas, tak většinou, když jsou prázdniny v Česku, o vánočních, velikonočních a letních prázdninách. O vánočních tak na dva týdny, o velikonočních na týden, o letních prázdninách tak na dva měsíce... [K příbuzným] jezdím vždycky, trávím u nich čas tak různě, povídáme si, co je nového, někdy jdeme do města, dáme si kávu a večeři, někdy u nich přespím...na oslavě narozenin...různě, třeba bratrance nebo setřenice...To je pořád, každý rok...Většinou doma, ale když má někdo třeba 18 nebo 20, takový důležitější rok, tak se oslavuje v restauraci... [Sejde se nás] Asi tak dvacet. (I.D.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2006, výzkum 2011)*

Existuje i opačný směr návštěv, příbuzných z Balkánu (rodičů, sourozenců, švagrů) v Česku. Jsou ale méně časté, nepravidelné, kratší a nevážou se k rodinným svátkům.

Soukromý život ve veřejném prostoru

Generace zážitku, jedinci s osobní migrační zkušeností, nevzpomínají na své počátky v Česku jako na kulturní šok, a to bez ohledu na časovou vzdálenost jednoho roku až třiceti let.⁵² Většinou konstatají, že „počátky byly těžké“, což spojují s neznalostí češtiny. Jen výjimečně uvádějí nedostatek peněz⁵³ nebo nevstřícné chování českých úředníků. Počáteční nejistotu z budoucnosti zmiňují ti, kteří k nám v devadesátých letech utekli před válkou.

*Začátky byly těžké a to hlavně kvůli tomu, že jsem nevěděl, co se bude dít. Nevěděl jsem, jak dlouho bude válka trvat. Češi mě přijali velmi dobře. (V.T.*1967 v HR v srbské rodině, v CZ od 1991, manželka Češka, výzkum 2008)*

*Na začátku to pro mě bylo osvobození, když jsem se sem dostala, protože jsem tam [v Sarajevu] měla obrovský tlak a strach, tak když jsem přišla, cítila jsem se velice svobodná...potom jsem začala vidět nějaké rozdíly...mezi naší mentalitou a tady...Začátky byly těžké, to je jasný. Neznáš jazyk, nemáš práci, nemáš nic. Ale celkem to šlo, protože děti začaly chodit do školy...Já byla jenom uprchlík. S nějakým dočasným útočištěm. Jako uprchlík jsem byla asi půl roku...Půl roku jsem byla sama s dětma v Brně, tak jsem začala prodávat ovoce a zeleninu u známých. (J.K.*1955 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993, výzkum 2009)*

Ostatní vzpomínají spíš vedle jazykové bariéry na rozdíly v mentalitě a z toho pramenící počáteční nedorozumění a na absenci společenských kontaktů. Negativní zkušenost s přijetím Čechy z důvodu etnického původu respondenti vylučují.

*Začátky byly hodně těžké, neuměla jsem jazyk, neměla jsem zde nikoho ani jsem nikoho neznala...Ale to už je dávno, teď tu mám spoustu kamarádů i sestru. (S.D.*1985 v SRB v srbsko-bosenskosrbské rodině, v CZ od 2004, výzkum 2009)*

*...začátek, není to jednoduché, musí si člověk zvyknout na jiný způsob života, ne úplně jiný, ale odlišný. Lidé v Česku jsou uzavřenější než u nás. To mi někdy víc vadilo, teď měně, ale chápu to, že nemusejí být stejní jako my, aby se mi líbili...Dokud jsem se neseznámil s určitým počtem lidí, tak to nešlo takto skvěle jako teď. (M.P.*1983 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2011, 2012)*

*Ze začátku to bylo těžké, rychle si zvyknout na nový prostor a kulturu...měla jsem trochu problémy s dorozuměním. Češi jsou milí a v komunikaci s nimi nemám negativní zkušenost. (J.I.*1977 v Kosovu v kosovskosrbské rodině, v CZ od 2007 s manželem Srbem, výzkum 2008)*

52 Podle délky pobytu v Česku (1-5, 6-10, 11-20, 21 a víc let) jsou zastoupeni v poměru 19:4:11:11. Víc než 30 let žije v Česku jeden respondent.

53 Migranti z devadesátých let.

Srovnávání srbského a českého prostředí je společným tématem dvou generací, formovaných odlišnou historickou zkušeností s životem na Balkáně, byť v obou případech zkušeností osobní – na základě vlastního předchozího života na Balkáně,⁵⁴ nebo pobytů u srbských příbuzných na Balkáně o prázdninách a významných svátcích. Srovnání komunikují jako kulturní stereotypy, typizované představy o skupinové kulturní specifičnosti, které jim nejen pomáhají třídit složitý sociální svět na druhy lidí, ale zejména jsou klíčové při vymezování hranic vlastní skupiny a posilování skupinové soudržnosti (ERIKSEN 2012, 52–55). Přitom toto kontrastování, dichotomizace, obsahuje i vzájemné uznání rozdílů, komplementarizaci (ERIKSEN 2012, 59–60). Jde zejména o opakující se konstatování podpořené osobní zkušeností, že uzavřenost Čechů při prvním kontaktu neznamena uzavřenost vůči cizím obecně. Zajímavé jsou i další postřehy, které vypovídají o široké škále subjektivně vnímaných rozdílů a o hodnotových preferencích.

*[Líbí se mi tady] ...třeba...doprava je přesnější než u nás v Srbsku. To má určitě své výhody, ta technická stránka je dokonalejší...v kontrastu s tím Srbskem společnost je...více uspořádaná než ta srbská. Systém funguje a pracovní příležitosti, všechno, co ten jeden život činí lepším nebo pohodlnějším, snažším. [U nás jsou lepší] Možná mezilidské vztahy, jsou bližší a intenzivnější než tady...mně se zdá, že ten český lid není tak otevřený jak ten balkánský nebo srbský...u nás jsou lidé otevřenější, vřelejší...Nejdřív samozřejmě chybí ta rodina, přátelé a asi úplně pozadu bych dal nějaký ty materiální věci jak jídlo a další... (M.P.*1983 v SRB s srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2012, 2018)*

*...my se kamarádíme rychleji než Češi. To, co se mě tady líbí, je, že jsou všichni v pohodě, ze prostě si dávají pozor na svůj život a nedělají problémy jiným... (M.J.*1978 v BiH v srbské rodině, v CZ od 2006, výzkum 2009)*

*Velmi se mi líbí český vzdělávací systém a příroda. Taky mi chutná české pivo. Jo a líbí se mi i český kapely, třeba Kryštof, ten je dobrý! ...Možná by Češi mohli být přátelštější a občas si hledět víc sebe než ostatních. (M.S.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2008, výzkum 2014)*
*Jsou velké rozdíly v pití alkoholu v Srbsku a Česku. Všimla jsem si, že Češi pijí mnohem rychleji, zatímco Srbové mohou pít jednu kávu doslova tři hodiny. Rozdíl jsou i v tom, jaké nápoje se více pijí a na které jsou lidé více zvyklí. Řekla bych, že Češi mohou vypít mnohem více piva než Srbové a naopak Srbové mohou vypít více tvrdého alkoholu a nejsou opilí tak rychle jako Češi. (I.D.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2006, výzkum 2013)*

*V Česku se mi líbí, že věci mají svoje místo a že lidé většinou mívají svoje místo...mám tady rodinu, takže se mi tady líbí...už jsem si tady pomalu zvykla. Chybí mi hřbitov, protože mi zemřeli rodiče oba dva, takže mi chybí, že nemůžu chodit na hřbitov tak často. Chybí mi přátelé většinou aji rodina, ale jako z běžného života mi více méně nechybí nic, kromě fazolí, které musím vozit ze Srbska, protože ty se tady nedají koupit. (Z.K.*1985 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2007, manžel Čech, výzkum 2018)*

*[V Česku se srbskými i českými] ...příbuznými se setkáváme celkem často...Navštěvujeme se jak na svátky, tak i jen tak, bez nějakého speciálního důvodu. Mám pocit, že tohle je opravdu trochu rozdíl v porovnání s Čechy, mám spoustu známých, co se nenavštěvují vůbec, ani v rámci svojí nejbližší rodiny. (E.L.*1984 v CZ v česko-srbské rodině, výzkum 2012)*

*Řekla bych, že je docela velký rozdíl mezi srbskými a českými prarodiči. V Srbsku se více zajímají a starají prarodiče o vnoučata než v Česku... [Také v rozdělení prací v domácnosti] Je celkem velký rozdíl. V Srbsku málokterý chlap umývá nádobí, vysává, vytírá zem a tak podobně. (M.P.*1992 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2003 s rodiči, výzkum 2017)*

*...u nás bych řekl, že jsou ty vztahy víc propojeny. U nás prarodiče třeba peníze dávají, nikdy nepůjčují. Tak třeba tady babička půjčila pět set korun, ale u nás je prostě dala. Ne, že bych to schvaloval. (S.M.*1970 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1997, manželka Srba, výzkum 2017)*
[Rozdílů mezi Čechy a Srby] je jich podle mého názoru celkem dost. Hlavně se liší mentalita a temperament...například Češi kladou větší důraz na zdvořilé chování, Srbi jsou zas víc hrdí.

54 Podle délky života na Balkáně (1–5, 6–10, 11–20, 21–30, 31 a víc let) jsou respondenti narozeni mimo Česko zastoupeni v poměru 9:2:12:20:2.

*Velký rozdíl je například v tom, že Srbi jsou většinou mnohem konzervativnější a mnohem víc věřící než Češi...Něco je lepší tady, něco je lepší tam. Tady hlavně ta ekonomická situace, ale jiné věci se mi líbí tam v Srbsku...víc se mně tam líbí taková ta společnost, ti lidé, tak jak to tam je, ta kultura, mentalita taky svým způsobem, takový to tradiční...ty jejich zvyky... [V Česku se mi líbí] Dobře fungující stát a systém vůbec, například zdravotnictví, doprava a množství dalších skvěle fungujících věcí, prostě to, že všechno dobře funguje. A také velmi vysoká životní úroveň.[Co se mi v Česku nelíbí] Nic zásadního, ale když musím něco vybrat, tak to je na můj vkus příliš liberální přístup k instituci rodiny a fungování rodinných vztahů...A také nedostatek pravého vlastenectví...Ale nic z toho pro mě není zásadní. Nelíbí se mi...že v Česku nejsou lidé tak přátelští, přivítiví a nemají k sobě tak blízko jako lidé v Srbsku. Ale beru to v pohodě... [V Česku] mě osobně chyběl snad jen srbský noční život, hlavně srbská živá hudba a srbské diskotéky, úplně odlišné od českých. Mému otci samozřejmě chybí příbuzní ze Srbska. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči 1992–2015, výzkum 2009, 2013, 2016)*

V povědomí českých Srbů je přítomen autoobraz vlastní národní mentality (případně balkánské mentality) a heteroobraz české mentality. Nejsou ale nezbytně konfrontačně hodnotící ve významu lepší a horší. Část českých Srbů přijala časem za své „české“ chování, zvyklosti a styl života ve veřejném prostoru a další nepovažují vzájemné rozdíly pro sebe za důležité.

*Lidi ze Srbska jsou taková, že když zavoláme, ať jdou ven, tak oni chtějí, nechají i nějakou práci doma, co dělají, co se učí, prostě hodně rádi chodíme ven. Jako do hospody, do kavárny. Češi takoví zase nejsou a hodně tady lidi i pracují, dělají ty brigády, tady je to takové trochu těžší. (D.P.*1997 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2013, výzkum 2017)*

*O českých lidech mám pocit, že ten první kontakt je jim strašně těžký, jsou zavření. Ale potom pak časem myslím, že jsou relaxovaní a normálně se chovají. Ten první kontakt u nás například je mnohem lehčí. Hned se začne něco povídat. Tady nějak ne. Například my jak jsme začali chodit na fakultu, ten první ročník, tak my jsme se asi celý týden dívali jeden na druhého, ale nikdo se k nikomu neobrátil. To je divný. To u nás není. (S.Č.*1991 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2012)*

*Co mi tu chybí? Možná nějaké zvyky, nevím jestli zrovna srbské, spíš bych řekla že prostě balkánské obecně. Třeba takové to navštěvování se s kamarády doma, což tady není moc zvykem. Chybí mi to, že když bydlíte v nějakém bytovém domě, tak zpravidla neznáte skoro žádného souseda trochu víc...to navštěvování se každodenně, že k vám jen tak někdo přijde na kávičko, a pamatují, že v Srbsku dokud jsme tam bydleli, tak že nebyl jeden jediný den, kdy by se za námi někdo nezastavil. Tak tady to v Česku chybí. (M.Š.*1979 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1998 s matkou a sorouzenci, výzkum 2016)*

K srbským autoobrazům patří i výroky o srbské soudržnosti.

*...Srbové, co tady studují, se hodně druží spíš se Srby. Ale Srbové se vždycky drží hlavně spolu. (D.N.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ s rodiči od 1989, výzkum 2012)*

*[Když jsem tu začala studovat] ...jsem znala jednoho kamaráda, a jakmile jsem přišla, tak mi říkal, že tady...nejdřív musíš poznat srbskou společnost. Tak jsme odešli na nějaký večírek. Tam jsem se s nimi seznámila... (S.Č.*1991 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2012)⁵⁵*

Srbští imigranti i jejich potomci narození v Česku registrují rozdíl ve **vykání a tykání** u nás a v Srbsku či Bosně. Obě skupiny si u nás osvojily a praktikují častější „české“ vykání, někteří z nutnosti, jiní jako hodnotu, kterou přijali za svou.

*...české vykání mi nedělá žádné potíže, ba naopak mi to přijde důkaz jakéhosi lepšího vychování. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2010)*

*Celkově si tykám více se Srby...mně dělá spíše potíže srbské tykání, protože už dlouho žiji v Česku, tak jsem více zvyklý na vykání. Přijde mi to víc přirozenější. Spíš to tykání mi dělalo v Srbsku potíže, protože tam je to tykání více běžné...Ale i přesto je mi srbské tykání sympatické. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2010, 2013)*

55 Srbským obrazům Čecha a české společnosti na základě výzkumu Srbů v Praze se věnovala K. Fialová (2006, 253–260), která uvádí obdobná i některá další témata týkající se mentality a stylu života.

Se Srbmi si tykám automaticky, s Čechy ne. Nedělá mi to problémy, zvykl jsem si na to. (M.P.*1983 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2012)

V Srbsku se na vykáni zas tolik nehraje, například když jste v obchodě, tak si s prodavačkou tykáte. Zatímco tady v Česku se všude vykává, pokud toho člověka neznáte osobně. Lidé si tady nejsou tak blízci...Ne, nedělá mi problémy, už jsem si zvykla za ta léta. Více se mi ale líbí srbská otevřenost a bezprostřední komunikace s ostatními, než česká uzavřenost a nedůvěra v okolí. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)

...se mi líbí to vykáni, že prostě dokud si to nepřeju, tak ten druhý mi není tak blízký... (Z.K.*1985 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2007, manžel Čech, výzkum 2018)

Většina Srbů má u nás **přátele** české i srbské, někteří víc českých, jiní naopak víc srbských. Roli hraje místo a délka života v Česku i osobní založení.

...já mám dost tady českých známých...A Srbů taky mám dost známých. Myslím, že to je nějak nastejno... (S.Č.*1991 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2012)

[Se Srby se stykám] ...o něco víc. Ale tím, že mám českou přítelkyni, tak s ní se vidím s její přítelmi. (M.P.*1983 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2012)

V Česku mám jen české přátele...v mém okolí [na Vsetínsku] se...moc Srbů nevyskytuje. (Z.R.*1959 v SRB v černohorsko-srbské rodině, v CZ od 1984, výzkum 2009)

Já už tu žiju dlouho, takže českých [přátel mám víc než srbských]. (D.N.*1984 v SRB v srbské rodině, matka původem bosenská Srbka, v CZ s rodiči od 1989, výzkum 2012)

Stykám se více s Čechy než se Srby...V Česku mám více českých kamarádů, a možná protože jsem tady v té zemi vyrostla, tak si více s Čechy rozumím a mám stejné myšlení a uvažování...Sekávám se častěji s českými přáteli a to pětkrát do týdne. Nejčastěji v hospodě, pokaždé v nějaké jiné...Ano, mám kamarády, co jsou stejného původu jako já, dokonce jsou někteří i ze stejného města. Spoustu těch lidí jsem poznala přes moje rodiče. Že se například naši rodiče kamarádí, tak my taky. Ale je tedy pravda, že si rozumím jen s lidmi, co jsou tu třeba tak dlouho jako já. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009, 2010)

[V Česku mám víc přátel] ...českých...těch srbských tu tolik nemám...Popravdě, v Brně moc Srbů neznám. Můj okruh srbských přátel bych spočítala na prstech jedné ruky. (M.P.*1968 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1993, manžel Čech, výzkum 2013)

Srbských [přátel] mám minimum a v podstatě se nevidíme. Skoro žádní tam [ve Zlíně] nejsou. A s těmi, co jsou, [se scházím] spíš příležitostně...Máme několik srbských známých v Praze a několik i v Brně, ale jsou to spíš takové formální návštěvy...klasická návštěva, popřípadě něčí narozeniny [doma] ...V Brně třeba navštěvuju jeden srbský bar... (Z.U.*1986 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1996 s rodiči, výzkum 2013)

S Čechy se Srbové potkávají nejen v zaměstnání, případně ve škole, ale často i v hospodách, kde si mimo jiné osvojují pítí více piva.

Když jsem sem přišel, šel jsem se svými spolužáky na pivo a vypil jsem jeden korbel piva. Já jsem víc nemohl...Teď vypiji maximálně tři korbele...jsem velmi nadšený zdejší kvalitou... (D.Ž.*1990 v Německu v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2013)

U nás nemáme tak dobrá piva...My hlavně tolik pivo nepijeme, ale tady jsme si rychle zvykli. Ale chybí mi tady pořádná rakija nebo nějaký ten náš domácí alkohol. Tady se těžko může sehnat. Ale mám pocit, že většina Srbů tady začne pít více piva (D.N.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ s rodiči od 1989, výzkum 2012)

Tady pijou všichni furt pivo a tam spíš ta rakija, sem tam. Ale zas je pravda, co ti moji bratrance, když sem přijedou, tak oni jsou po tom pivu...oni všichni na pivo a pivo a furt všichni pivo, pivo. Tak jim to taky chutná. (M.N.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, manžel Čech, výzkum 2013)

Vzájemně se čeští Srbové ve veřejném prostoru setkávají zejména ve volném čase a menšina i v zaměstnání. Někteří vysokoškoláci dokonce bydlí s dalším Srbem na kolejích. Jen nepočetní jednotlivci neudrží kontakty s žádnými Srby v Česku. Množství a četnost kontaktů ovlivňuje studium, zaměstnání, početnost Srbů v místě a rodinný stav – častěji se setkávají svobodní jedinci.

[V Praze] Jako dítě jsem chodil jedenkrát týdně na večerní „jugoslávskou“ školu, některé děti jsem občas vídal i mimo, protože se naši rodiče příležitostně navštěvovali. V současnosti tu ale

*srbské přátele nemám. Táta ano. (M.*1980 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1981 s rodiči, výzkum 2009)*

*V práci používám svůj rodný jazyk, protože pracuji pro mezinárodní firmu a i v práci mám kolegy původem ze své země a chodíme spolu i ven, třeba do nějaké restaurace. Tak dvakrát týdně. (V.T.*1967 v HR v srbské rodině, v CZ od 1991, manželka Češka, výzkum 2008)*

*...na koleji je spousta Srbů i z našeho města [Kragujevac. Scházíme se] Když je čas, tak ano, studuji dva obory a dávám hodiny klavíru, takže jsem velmi časově zaneprázdněná. Ale občas se sejdem u někoho na pokoji nebo si jdem sednout do kavárny. (S.D.*1985 v SRB v srbsko-bosenskosrbské rodině, v CZ od 2004, výzkum 2009)*

*Taky jsme zvyklí oslavovat narozeniny, takže je to ještě jedna příležitost, kdy se potkáme a hezky se pobavíme. (B.P.*1993 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013)*

*Tak je tady [na Vsetínsku] našťestí hodně lidí...ať už z bývalé Jugoslávie nebo konkrétně ze Srbska. Hodně mišenců, kdy jeden rodič pochází z Balkánu, jeden z Česka. Takže přátelíme se, chodíme spolu do města, trávíme spolu některý volný čas...Navíc tady je hodně sportovců, kteří hrají v Česku, a s těma se snažím spojit a komunikovat...vidáme se poměrně často...tak...pětkrát do týdne, když vezmu všechny lidi, co tady jsou...chodíme do města [Valašské Meziříčí], do hospody nebo tak. (M.N.*1986 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2009)*

Místa setkávání jsou hospody, restaurace, kavárny, bary, vlastní byt nebo pokoj na vysokoškolských kolejích. Pokud se setkání koná „doma“, je jeho součástí poslech „srbské“ hudby a pohostění, někdy se „srbskými“ jidly. K pravidelným příležitostem setkávání českých Srbů patří narozeniny.

*Setkáváme se i na společenských akcích i v soukromí při návštěvách jeden druhého...Čas od času se domluvíme, že připravíme společný oběd, nebo uvaří některý z přátel a potom pozve ostatní. (I.D.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2006, výzkum 2013)*

*...je nás tady [v Brně] hodně...sedneme si a povídáme si. Nejvíce chodíme do baru a tam si normálně vypijeme pivo, máme hodně rádi vaše pivo... (D.P.*1997 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2013, výzkum 2017)*

*...každou neděli se setkáme u někoho v bytě a vaříme tradiční srbské jídlo, například sarmu...Mám tu víc srbských kamarádů. Bydlím s kamarádem ze Srbska, on je z Bělehradu a je tu také dost studentů na [Mendelově] univerzitě ze Srbska. Také je tu hodně Srbů, kteří jsou z Bosny...Mám tu spíš kamarády z Chorvatka a ze Srbska, se kterými se setkáváme o víkendech... (M.S.*1986 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013)*

*[Častěji se setkávám s přáteli] Se srbskými, skoro každý den. Vždycky je to buď v barech, nebo chodíme každý ke každému domů... (N.D.*1993 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2013)*

V místech a regionech, kde žije víc rodin Srbů starší střední generace z první migrační vlny včetně jejich potomků ze smíšených manželství, se příslušníci starší střední generace příležitostně scházejí na přátelských setkáních v rodinách. Ještě častější kontakty udržují mezi sebou jejich svobodní potomci. Ti naopak preferují setkávání „ve městě“ v hospodách. *[Srbské přátele, známé tady] mám, například tady kousek od nás [Teplice] bydlí Bata...jsme prakticky krajaní...anebo Zvonko z Mostu, se kterým jsme se poznali v Berlíně...později se přestěhovali taky sem do severních Čech. Samozřejmě dost známých bydlí v Praze, kolegové z práce a podobně...Když máme čas, tak se scházíme. Nebo slavíme společně některé svátky, například Velikonoce, pokud zrovna nejsme v Srbsku...zrovna teď budeme slavit sveti Arandjel, vadodušnik, to je 21. listopadu, pak 19. prosince sveti Nikola. Jak je slavíme? Sejdeme se s přáteli, připraví se jídlo a pití...když přijde nějaká návštěva nebo když něco slavíme, většinou posloucháme narodnu muziku. A když se trochu víc napijeme rakije, tak zpíváme...o tom svetim Arandjelu, tak to budeme slavít u nás doma, ale přijedou i známí, co jsou z Makedonie, protože tento svátek slaví taky, ale žijí v Čechách, v Praze. (T.D.*1958 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1987, manželka Češka, výzkum 2009)*

...mám kamarády, kteří sou na půl Srbové, tady v Česku pár jich mám...známe se přes ty tatky...moji nejlepší kamarádi sou taky většinou napůl Srbové, tak se scházíme často...o víkendů v hospodě a takhle...Tak tam přímo odkud pocházím, z toho Vsetínska, tam mám více těch

srbských přátel...Na Vsetínsku se určitě častěji setkávám se srbskými přáteli, ale vzhledem k tomu, že většinu času pobývám v Brně, tak se s nimi setkávám jednou za týden, někdy i častěji, a to hlavně když je víkend, nebo mám volno...většinou když jdeme někam do města, do hospody, nebo když se navštívíme doma. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči, výzkum 2009, 2010)

Pravidelně se scházíme s tátovými kamarády, kteří utekli do Čech kvůli válce v Bosně i na Kosovu. Také s jeho kamarády, co s ním studovali, kteří jsou buď z Chorvatska, Bosny, Bulharska či Makedonie. Většinou se scházíme v hospodě nebo u některého kamaráda doma. (M.S.*1989 v CZ v srbsko-české rodině, otec v CZ od poloviny 80. let jako student UK v Praze, výzkum 2015)

Místa setkávání českých Srbů ve veřejném prostoru bývají kluby a bary, které často vlastní Srbové nebo další Balkánci, kde se hraje balkánská hudba, při které lze i tančit, nebo příležitostně zde lze společně sledovat například televizní přenosy z mezinárodních fotbalových zápasů balkánských rozměrů. Tato místa jsou otevřená i příslušníkům dalších balkánských menšin a Čechům, přátelům a sympatizantům Balkánců. Důležité je, že všichni vědí, kam mohou bez plánování a předběžných domluv přijít, pokud se chtějí setkat a bavit s dalšími Srby, Balkánci i spřízněnými Čechy. Jsou to místa setkání mladé generace, především svobodných. Ti zde pořádají i své party (například srbské).

Loni jsme se scházeli skoro každý druhý týden v jednom baru v centru Brna a hráli tam srbskou hudbu. Jmenovali se ty akce Srbské party. (B.P.*1993 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013)

V Brně byla jedna kavárna, kterou vlastnil jeden chlap z Bosny, a to bylo místo našeho shromažďování. Také jsme tu často měli různé balkánské party...i na ty často chodím...Ta kavárna se jmenuje Inkognito a existuje i dnes. Majitel už není stejný a už tu nejsou takové party. Přesná adresa je Masarykova 25. (D.Ž.*1990 v Německu v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2013)

...my často děláme nějaké oslavy a nějaké party, ale to je asi spíš neoficiální. My se sami spíš domluvíme, že někam půjdeme, něco oslavíme. Dokonce je tam nějaký bar, kde se scházejí všichni, každou sobotu. Myslím Inkognito, ale tam jsem byla jen jednou. Raději se kamarádím s těmi lidmi, které už znám. [Když se sejdeme] lidé vzpomínají. Často říkáme, teďka mám chuť na nějaké jídlo, ale prostě jinak spíše o obyčejných věcech. Nebo v momentech nostalgie začneme mluvit, co se nám stalo v Srbsku. (S.Č.*1991 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2012)

Podobně fungují jako místa setkávání koncerty srbských zpěváků a kapel, mnohdy pokračující neformální zábavou se zpěvem a kolovým tancem návštěvníků. Například v Brně se občas konají v hudební kavárně Stará Pekárna na Štefánikově ulici.

V Praze mají mladí Srbové možnost neformálních setkání na víceméně pravidelné akci s balkánskou hudbou Balkan Party. Účast bývá 50–100 osob (STÍBROVÁ 2011, 290). Informace o akcích jsou k dispozici na facebooku.⁵⁶

Občas chodím na akce, takzvané Balkan Party, které organizují mladí lidé původem z Balkánu, kteří tady už delší dobu bydlí. Chtějí se vidat s novými lidmi, kteří mají stejnou nebo podobnou minulost a původ jako oni sami. Tyto akce se konají jednou za dva měsíce, ale má účast je tak jednou za půl roku. Chodím tam za účelem pobavit se s lidmi, kteří jsou fajn, bez ohledu na to, odkud jsou. Hlavně se tam poslouchá balkánská hudba a to je to společné, co máme...Přes Facebook se pořádají akce takzvané Balkan Party, kde jsou pozváni všichni z Balkánu, co se tak nějak známe mezi sebou. Tyto akce se pořádají asi tak jednou do měsíce nebo do dvou. Je to tam fajn, ale i když jsme ze stejné země například, tak to není ten hlavní důvod, abychom si rozuměli...abych pravdu řekla, nechodím tam ráda. Nejsem takový nacionalista, abych tam nosila srbskou vlajku a tím provokovala jiné národy. Pouští se tam naše hudba, tu mám ráda moc, a všichni ji mají rádi, jsme takoví...ale chci se bavit s nimi i o jiných věcech, než jsou jen problémy tam, těch už mám z domova tak akorát dost. (M.P.*1988 v BiH v srbské rodině, v CZ od 1993 s rodiči, výzkum 2009, 2010)

56 Facebookový profil Balkan Party Prague sledovalo k 31. 5. 2020 363 lidí (Balkan Party).

Oficiálně registrované **spolky** nemusí být zárukou sdružování příslušníků menšiny. To je zčásti případ početných srbských spolků v Praze. Z našich respondentů jediný informátor (z Teplic) zná jeden pražský spolek a navštěvuje jeho akce a jeden další v Praze občas navštíví výstavu nebo koncert pořádané neupřesněným srbským sdružením; naprostá většina respondentů o žádných srbských sdruženích neví.

...ani nevím, že by nějaký srbský klub nebo něco podobného existovalo v Česku. (Z.R.*1959 v SRB v černohorsko-srbské rodině, v CZ⁵⁷ od 1984, výzkum 2009)

Já tady v Česku žádné srbské sdružení neznám...Oficiální srbská sdružení v Česku neexistují... (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči od 1992, výzkum 2010, 2013)

...v Praze máme sdružení Lastavica a to celkem často pořádá všelijaké akce, včetně koncertů, už dvakrát za sebou teď uspořádali v Praze koncert Gorana Bregoviće. Samozřejmě rád chodím na tyto akce, ale to záleží, jak moc mám práce, ale ty větší akce si většinou nenechám ujít. (T.D.*1958 v SRB v srbské rodině, v CZ od 1987, manželka Češka, výzkum 2009)

[Na akci Srbů v Praze] Občas zajdu. Ale jen jako pasivní účastník...Výstava či koncert...Zase trochu toho srbského ducha pocítit. (R.P.*1977 v CZ v bosenskosrbsko-české rodině, kterou otec opustil 1978, výzkum 2010)

Mimo Prahu čeští Srbové nemají žádné oficiální spolky. To ovšem nevylučuje **neformální sdružování**, jak dokazuje případ Brna. V roce 2011 zde skupina mladých Srbů a Čechů založila balkánskou hudební skupinu *Avlija*. Její repertoár tvoří hudba, písně a tance ze Srbska, Bulharska, Makedonie, Rumunska a Řecka, žánrově se vymezující jako „etno-folk“. Na jejich koncertech mohou návštěvníci zpívat spolu s kapelou a tančit kolové tance (*Avlija*). Tyto koncerty využívají mladí brněňští Srbové k setkávání a společné zábavě se zpěvem a tancem. Z našich respondentů a tazatelů byli dva členy skupiny a další návštěvníky jejich akcí.⁵⁸

Máme kapelu, která se jmenuje *Avlija* a občas vystupujeme na akcích. (N.D.*1993 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2013)

Poslouchám tradiční etnohudbu ve společnosti přátel na koncertech naší skupiny, která se jmenuje *Avlija*... [Koncerty jsou] Obvykle jednou, někdy i dvakrát za měsíc. Vystupuje v ní můj bratr a kamarád s kamarádkou. Všichni jsou Srbové. (I.D.*1989 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2006, sestra v CZ od 2004, výzkum 2013)

Znáš tu kapelu *Avliju*?...Tak pokud oni někdy hrají, tak zajdeme a tam se spolu bavíme. (M.P.*1983 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2012)

A tady [v Brně] máme nějakou naši kapelu, která se jmenuje *Avlija*. Oni hrají, když se my tu sejdeme. Tancujeme svá kola srbská a hrajeme na hudební nástroje. Já někdy...hrají na tarabuke⁵⁹ nebo dobošu.⁶⁰ (M.M.*1981 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2011, výzkum 2013)

Další neformální organizační platformou v Brně je soukromá skupina *EX-YU u Brnu*. Vznikla v listopadu 2010 s cílem „sdružit studenty a ty, kteří se tak cítí, z oblasti bývalé Jugoslávie, kteří žijí v Brně“ – Srby, Chorvaty, Černohorce, Bosňany, Makedonce, Slovince. V současnosti (k 5. 6. 2020) má na Facebooku účtyhodných 674 členů (*EX-YU*). Organizuje společná setkání, oslavy svátků i humanitární pomoc soukmenovcům. Například při povodních v Srbsku roku 2014 její členové shromáždili pomoc nejen od českých Srbů, ale i Čechů v Brně.⁶¹

Ta první perioda, když jsem sem přišel, byla velmi těžká. Poznal jsem jen jednoho člověka [Srba]. Později nás napadlo, že by bylo dobré vytvořit nějakou organizaci, kterou by tvořili lidé z Balkánu žijící v Brně. Potom jsme vytvořili jednu skupinu, která zahrnovala Srby žijící tady. Později se stále víc lidí přidávalo k této skupině a nejen Srbi, ale i další lidé z ostatních zemí bývalé Jugoslá-

57 Na Vsetínsku.

58 Za devět let existence skupina částečně proměnila personální složení a ze zakládajících členů už nikdo není student.

59 Buben pohárovitého tvaru.

60 Vířivý buben.

61 Oblečení, hygienické potřeby i peníze. Informace J.P., Češky z Brna, březen 2020.

vie. Proto jsme přejmenovali naši skupinu na EX YU u Brnu, ve které se sdružují buď studenti nebo lidé, kteří tu pracují, a tak. To znamená, že všichni, kteří jsou v jakémkoliv kontaktu s Brnem. My se takto velmi shromažďujeme a bavíme se spolu. Naším plánem do budoucna je vytvořit nějakou organizaci studentů ze západního Balkánu, která by byla jakýmsi sdružením, kterého cílem by bylo lehčit život v Brně těm, kteří by sem nově přišli...Máme jednu skupinu lidí z bývalé Jugoslávie, která je na Facebooku, a velmi často se společně scházíme všichni lidé z bývalé Jugoslávie. Takže organizujeme oslavy různých svátků, nejčastěji Velikonoc a Vánoc. Tehdy se všichni společně sejdem a zorganizujeme nějaký společný oběd...Většinou na nějakém internátu⁶² a v nějakém bytě... [Velikonoce]...oslavovali jsme jeden rok tady. Uspořádali jsme společný piknik a velmi dobře jsme se cítili. Velmi dobře bylo na Vinařské. To je internát. Tam jsme se všichni sešli a společně jsme oslavili Velikonoce...Oslavovali jsme společně s kamarády z Chorvatska... (D.Ž.*1990 v Německu v srbské rodině, v CZ od 2009, výzkum 2013)

Tady v Brně existuje jedna skupina...Jejími členy jsou lidé z Chorvatska, Bosny a Hercegoviny, dokonce i z Makedonie, Srbska, Černé Hory, ale ze Slovinska tu nikdo není...Když máme nějaké akce, tak tam napíšeme na internetu a sejdem se. Dokonce máme i nějaké...akce humanitárního charakteru, na kterých sbíráme peníze a pomoc pro lidi, kteří mají těžký život nebo mají různé nemoci, například rakovinu...Snažíme se jim takto pomoci. Hodně lidí ani neví, že se takto scházíme, ale...když je akce humanitárního charakteru, my se obvoláme, přijdeme. Doteď jsme měli tři až čtyři akce...Nevím přesně, kdy jsme s nimi začali, ale řekněme, že tento rok. Vždy jdeme k nějakému jezeru a tam se sejdem. Každý přinese své pití, jídlo anebo co chce. Máme tam i jednu malou krabičku, do které dá každý tolik peněz, kolik může. Sto nebo dvě stě korun...Nepíšeme nikde nic o tom, kolik kdo dal. To je všechno na dobrovolné bázi. Máme jednu filozofii. Je lepší dát ty peníze sem, protože když jdeme ven do kavárny ještě ten den, utratíme o hodně víc. Takto to však přinese o hodně víc přínosu, než kdybychom popili tři, čtyři piva za ten večer. Toto je naše idea, filozofie...na humanitárních akcích...základní myšlenkou bylo, že každý přinese něco svého, co připravil doma. Někdo, kdo žije v bytě, upeče nějaké koláče...kdo má ty možnosti, připraví jídlo, které je charakteristické pro Balkán. Zřídka se připravují chlebičky. Vždy a hlavně se připravují nějaké sladkosti. (M.M.*1981 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2011, výzkum 2013)

...máme skupinu Srbů v Brně, ve které sdílíme zajímavosti nebo informace o cestování, jak se někam jednoduše dostat, kde jsou lacinější lístky. Někdy se dohodneme ve skupině, že si dáme sraz, a tehdy se setkáme ve městě. (M.S.*1986 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2013)

Brno je příkladem velkého města, kde se přátelsky společně setkávají mladí **Srbové** s dalšími generačně blízkými Balkánci. Nejvíce se druzí s **ostatními Jihoslovany**,⁶³ i v soukromí. Ve veřejném prostoru, v barech, klubech, na koncertech a dalších akcích se setkávají a společně baví i s Bulhary a Řeky⁶⁴ a s přáteli z řad Čechů. Jazyková komunikace je bezproblémová: s Jihoslovany v srbské, s ostatními v češtině. Srbové zaměstnaní v IT firmách zahrnují do okruhu svých známých i Rumuny a v komunikaci užívají vedle srbské i angličtinu.

[Mám tady hodně přátel] ...nejvíce ze Srbska, seznámili jsme se až tady. Potom z Chorvatska, Slovinska, Bosny a dokonce i z Černé Hory. Vidíme se na nějakých akcích většinou v pátek, protože to bývá balkánská akce. Jiní bydlí se mnou na intráku, tak třeba děláme palačinky nebo čevapčiči a tak. A chodíme do klubu Inkognito, který je na Masarykově ulici. (A.K.*1992 v SRB ve slovenské rodině, v CZ od 2011, výzkum 2012)

[Přátele mám vedle srbských i z jiných balkánských zemí] ...téměř z každé, odevšad. Chorvatsko, Bosna, Černá Hora a mluvíme srbsky. Ale oni používají svoje jazyky nebo dialekty, stejně si ro-

62 Vysokoškolská kolej.

63 Označení Jihoslované je v textu užito jako exoetnonym přítomný v českém společenském a vědeckém diskurzu od 19. století, původně ve významu jižní Slované a od druhé balkánské války (1913) bez Bulharů.

64 Z Balkánců se těchto akcí nezúčastňují jedině Albánci.

zumíme. Trváme na tom, abychom každý mluvil svým jazykem... [Vídáme se] Často...aspoň jednou nebo dvakrát týdně, s někým mám styk i častěji...v hospodě, nebo se...navštěvujeme doma...v práci, tak různě...Pokud je to...převážně společnost balkánská, pokud se zúčastní někdo z Česka, tak ten umí jeden z těch jazyků, a vůbec nemluvíme česky mezi sebou. (M.P.*1983 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2010, výzkum 2012, 2018)

Tady není moc velká komunita Srbů, alespoň mi se zdá...ale setkávám se tu s pár lidima...tady ti srbská studenta rádi konají setkání, při kterých napečou palačinky...Taky jsou tu někteří z Bosny, například Hasan, který spolupracuje v brněnských divadlech. Nebo ten člověk, má ten bar In-cognito, zapomněl jsem mu jméno...Dlouho jsem ho nesetkal. Většinou se setkáváme my, co máme něco společného s bývalou Jugoslávií...Třeba když někdo z nás slaví slávu. Ale taky se tady nachází určitá skupina srbských studentů, taky třeba někteří Chorvatí. Tady v Česku se bavíme všichni se všema. (D.N.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ s rodiči od 1989, výzkum 2012)

...se spolubydlícími Srby na pokoji...s těmi mluvím srbsky...mám kamarády z Bosny, Makedonie i Chorvatska...Scházíme se na balkánských párty v různých klubech po Brně. Taky se scházíme u známých na bytě...záleží na tom, jak se domluvíme. Pracujeme, tak to není jednoduché se vždycky sejít...Snažíme se co nejvíce, ale...hodně to záleží na práci, jak to komu vyjde...Ale alespoň dvakrát nebo třikrát do měsíce...většinou každý mluví svým jazykem a navzájem si rozumíme. (M.S.*1989 v SRB s srbské rodině, v CZ od 2008, výzkum 2014)

...máme v Brně balkánský bar a tam chodíme všichni z Balkánu, jsou tam i Srbové, Chorvatí, z Bosny. [Jmenuje se] Balkan bar.⁶⁵ (D.P.*1997 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2013, výzkum 2017)

...máme docela dost přátel i ze Srbska i třeba z Makedonie i z Řecka. To souvisí s tím, že tady chodíme v Brně do pravoslavného kostela...chodíme na různý takový ty řecký večírky a na různý oslavy...máme hodně třeba [přátel] architektů, Řeků...lidí, co se pohybují v umění, takže i na různý výstavy chodíme, na různý takový ty třeba multikulturní večírky nebo to se jmenuje náěk večírek menšin. Takže to hodně navštěvujem...umím teda akurát srbsky. To se domluví aj s Chorvatama...Oni ti, co tady žijou, umí česky. I ti Řekové... (M.S.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, výzkum 2011)

Mám přátele z různých míst, z Chorvatska, z Bosny a Hercegoviny, Bulharska, Rumunska, Makedonie. Vidáme se hlavně ve městě, v různých restauracích nebo doma. Mluvíme hlavně srbsky nebo anglicky. (J.I.*1977 v Kosovu v kosovskosrbské rodině, v CZ od 2007 s manželem Srbem, výzkum 2008).

Procesuálnost

Etnokulturní projevy nejsou trvalé, mohou měnit svou intenzitu, formu, obsah, některé mohou zanikat a jiné nově vznikat, v diaspoře i u jednotlivců. Někteří respondenti tyto změny reflektují a případně se je snaží i vysvětlit. Například jde o omezení či zkrácení dřív měsíčních letních návštěv příbuzných na Balkáně z důvodu pracovního vytížení. Zaznamenána je i redukce oslavy slavy v rodině v průběhu tří let: z oslavy s přáteli, pohoštěním, srbskou hudbou a rakijí jen na vzpomínku zapálením svíčky v domácnosti. Někteří jednotlivci ze smíšených rodin z českých „venkovských“ krajů teprve po příchodu do velkého města na vysokou školu začnou s novými srbskými přáteli navštěvovat pravoslavný kostel a bohoslužbu; podobně teprve ve velkém městě mají možnost se účastnit a účastní se „srbských“ či „balkánských“ akcí a včleňují se do neformálních skupin, někteří hodně aktivně. U nově příchozích imigrantů je pravidlem navázání nových intenzivních kontaktů s vrstevníky, Čechy, Srby i dalšími Jihoslovany, a ve velkých městech je časté začlenění zejména mladých do vrstevnické srbské komunity. Četnost kontaktů se oslabuje s ukončením studia a nástupem do zaměstnání a zejména se založením vlastní rodiny nebo odstěhováním z místa s početnou

65 Na Štefánikově ulici.

srbskou menšinou. Ani skupinová příslušnost není aktérsky definována nezměnitelně: proměnami prochází vymezení domova a etnická sebeidentifikace, od jednoznačně srbské ke dvojí a případně až k podmíněně české, navíc zarámované identitou etnické minority.⁶⁶ Zvláště proměnlivá je intenzita a vnitřní provázanost sociálních vztahů v etnicky vymezené skupině. *V minulosti jsme se občas scházeli se Srby, co žijí v našem kraji [na Vsetínsku], vždy u někoho doma a slavili jsme společně pravoslavné Vánoce a občas i krsnu slavu nebo něčí narozeniny. V posledních letech se ale Srbové v našem kraji už takhle nescházejí, rodiče ve všech těchto srbských rodinách už jsou o hodně starší než dřív a děti dospěly, takže tak nějak o to všichni ztratili zájem. Já osobně jsem ale v posledních letech na pravoslavné Vánoce nebyl s rodinou ze studijních důvodů, a tak jsem pravoslavné Vánoce slavil s kamarády srbskými studenty v Brně či s přáteli a také s přítelkyní a její rodinou v Bělehradě, šli jsme pokaždé i do pravoslavného kostela na mši...V Česku jsem měl vždy víc kamarádů Srbů než Čechů. Setkávali jsme se skoro každý den ve městě a zašli jsme někde do hospody. V poslední době, když přijedu občas [ze Srbska] do Česka, tak se naopak setkávám mnohem častěji s kamarády Čechy než Srby. (J.Z.*1987 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ s rodiči 1992–2015, výzkum 2013, 2016) [Se srbskými přáteli se setkávám]...moc často ne, protože teďka se neseťkávám moc [ani] s těma českýma. Když chodím do té práce, tak je to naprd. Právě jsem si dneska stěžovala, že se už s něma neviám, jak je člověk furt v tý práci, tak nemá už tolik času. A s těma srbskýma jak často? Tak s tou jednou kamarádkou jsem to dost zanedbávala...tak...jednou za měsíc, za dva. Moc často ne. Dřív to bylo lepší...když jsem chodila do školy než teď, když chodím do práce. (M.N.*1987 v CZ v srbsko-české rodině, manžel Čech, výzkum 2013) *Mám tu známé z celého Balkánu...Dřív jsme se setkávali dost často, ale teď už ne, když bydlíme každý v jiném městě.*⁶⁷ (V.H.*1984 v SRB v srbské rodině, v CZ od 2012, výzkum 2014) [Srbsky tady mluvím] S kamarády z jihoslovanského prostředí, nejenom ze Srbska, třeba ze Slovinska...většinou z devadesátí procent jsou to přátelé a nejenom ze Srbska, ale z celého Balkánu. De facto. Seznámili jsme se na fakultě. [Scházíme se] S některýma jo, už léta...Doma, nebo v kavárnách a podobně...Ne zas tak často, ale to je podmíněno tím, že většina z nás už má rodinu. Tím se to hodně změnilo. (M.Š.*1979 v SRB v srbsko-české rodině, v CZ od 1998 s matkou a sourozenci, výzkum 2016).*

Závěrem

Etnokulturní specifika nepředstavují celý sociální a kulturní život českých Srbů. V mnoha prostředích a situacích se Srbové u nás neodlišují od majority. Odborná literatura užívá termín situační identifikace a situační etnicita (ERIKSEN 2007, 68). Právě na tu se tento text soustřeďuje.

Použití třídění problematiky na soukromý život jednotlivce, soukromý život v rodině a soukromý život ve veřejném prostoru není absolutní a některá témata procházejí napříč tímto dělením. Jedním jsou jazykové kompetence v češtině a srbsčině. Zatímco generace imigrantů si po příchodu k nám nebo v předchozích kurzech osvojuje češtinu, generace jejich potomků z heterogenních srbsko-českých i z homogenních srbských rodin řeší naopak znalost srbsčiny (na komunikační úrovni). Vedle rodiny jim v tom pomáhají časté návštěvy příbuzných v Srbsku a Bosně i zapojení do vrstevnických srbských komunit ve velkých českých městech. Čeští Srbové jsou bilingvní. Sociolingvisticky lze jejich zběhlost (kompetence) v obou jazycích, srbsčině a češtině, vymezit v pětistupňové škále 2.–4. stupněm: bilingvismus progresivní, integrální a regresivní (PAČEV 2005, 78).

Téměř bez výjimky se čeští Srbové osobně identifikují s pravoslavím na etnokulturní úrovni a někteří i na úrovni religiozní. Pravoslavný kostel je pro ně osobním útočištěm, místem

66 Otázku etnické, respektive národní identity (a domova) neřeší většina mladých svobodných osob, které u nás žijí krátce a nejbližší rodinu (rodiče ad.) mají na západním Balkánu: jsou Srbové a jejich domov je v Srbsku či v Bosně.

67 Respondent se přestěhoval z Brna do Olomouce.

seznamování a setkávání se soukmenovci i dalšími pravoslavnými z jihovýchodní Evropy a pro některé i místem setkání s Bohem. Etnokulturně spojují s pravoslavím i „své“ intenzivně prožívané obyčejy – Vánoce, Velikonoce a slavu. Přáli by si zachovat pravoslavný křesťáctví ve vlastní rodině, ale ne za každou cenu. Naopak církevní pravoslavný sňatek nepatří mezi jejich priority. Osobní identifikace s pravoslavím umožňuje prožitek přináležetosti a je jedním ze sémantických kontrastů, které se podílejí na konstrukci skupinové identity, respektive hranice vůči majoritě.

Důležité místo v životě českých Srbů má reflexe osobních vazeb na zemi původu a jejich udržování. Návštěvy rodiny v Srbsku nebo v Bosně, několikatydenní letní a několikadenní o svátcích, jsou pro české Srby součástí osobního i rodinného kalendáře. Pobyty mají výrazně společenský charakter, zahrnují rodinu, širší příbuzné a přátele, patřící k společenskému životě rodiny a vrstevníků i na oslavách svátků rodinného i lokálního charakteru a znamenají dočasné začlenění do sociálního, hlavně volnočasového života Srbů v postavení majority. Do Česka si odvázejí nejen nedostupné suroviny k přípravě „srbských“ jídel, ale i osvěženou znalost srbštiny, srbských písní, formy a obsahu tradičních oslav, přípravy tradičních jídel, informace o nových populárních zpěvácích a skupinách či aktuálních trendech v srbské a balkánské hudbě, což v důsledku je pro ně důležité v mezigenerační kulturní reprodukci při posilování etnické sebeidentifikace.

Zvláštní pozornost si zasluhují „potomci“ imigrantů, v dospělé kategorii zatím výlučně jejich děti. Skládají se ze dvou skupin, podle toho, jestli pocházejí z rodin etnicky homogenních (srbských), nebo etnicky heterogenních (srbsko-českých). Teoreticky mají dvě možnosti: asimilaci českou majoritou, nebo etnickou konsolidaci a ztotožnění s etnicitou srbských rodičů (srbského rodiče; ERIKSEN 2012, 109–114). Náš výzkum zaznamenal obě strategie i etnickou nejednoznačnost. Tu někteří využívají ke svému prospěchu v otázce občanství.

Zajímavým příkladem přejímání modelů chování majority jsou pravidla tykání a vykání. Rozdíly mezi srbskou (balkánskou) a českou společností registrují všichni čeští Srbové a až na výjimky se přizpůsobují pravidlům české majority. Zatímco ale někteří tak činí z nutnosti společenského začlenění, další přijímají vykání za své jako nově oceňovanou hodnotu.

Některé sféry žité každodennosti českých Srbů mají obdobu v každodennosti dalších menšin z Balkánu u nás – dalších Jihoslovanů, ale i Bulharů a Řeků⁶⁸ – například přitažlivost české pivní kultury jako kulinární a společenské záležitosti nebo imanologická charakteristika Balkánců coby obraz jejich společných mentálních znaků: družnost, srdečnost, otevřenost, přátelskost, soudržnost, kolektivismus, pohostinnost, emotivnost, impulsivnost, hlučnost, nedochvilnost, důraz na rodinu a rodinné vztahy ad. Další sféry jejich každodennosti se vzájemně etnicky odlišují zejména v symbolické rovině, například kulinární kultura (BOČKOVÁ 2019) nebo hudba. Jiné se reálně liší a lze je v menšinovém balkánském srovnání označit za specifika českých Srbů. Například v domácnostech českých Srbů jsou etnicky příznakové domácí ikony, zatímco u Bulharů to jsou marteničky a u Albánců státní vlajka. Srbové (snad všichni Jihoslované) mají nejpragmatičtější postoj k občanství, které nespojují s národností, jak se to objevuje u Bulharů. V životě srbské diasporu u nás nemají, až na výjimky, významnější roli oficiální akce menšinových spolků, přestože v Praze se konají; liší se tím od českých Řeků, Bulharů nebo moravských Chorvatů. Čeští Srbové slaví specifický obyčej slava⁶⁹ a pouze Srbové ze všech českých Balkánců odjíždějí masově na vánoční a velikonoční svátky k rodině na Balkán. Z mladé generace také jen Srbové u nás v městech vět-

68 Naznačené možnosti komparace vycházejí z dat shromážděných výzkumem českých Balkánců všech národností, jehož byl výzkum Srbů součástí (část byla zpracována a publikována; BOČKOVÁ 2016, 45–48; 2019), a z dostupné literatury.

69 Na etnoidentifikační potenciál slavy v menšinovém prostředí poukázala M. Prelič na případu Srbů v Budapešti (PRELIČ 2004).

šího soustředění, přinejmenším v Brně,⁷⁰ pokud zůstávají ze studijních nebo pracovních důvodů na Vánoce a Velikonoce v Česku, slaví tyto svátky společně – účastí na bohoslužbě v pravoslavném kostele, společným svátečním jídlem se společnou zábavou v soukromí bytu nebo pokoje na vysokoškolských kolejích, to vše doprovázené prožitkem sounáležitosti.

Náš výzkum zaznamenal dosud v literatuře nereflektovanou problematiku neformálního organizovaného sdružování v prostředí etnických minorit. Případ Brna potvrzuje existenci neformálních, oficiálně neregistrovaných sdružení jako platformy vzájemného organizování mladé generace. Těmi jsou v Brně jihoslovanská facebooková skupina *EX-YU u Brnu* a srbsko-česká hudební skupina *Avlija* s balkánským zaměřením. Tyto skupiny se organizují za účelem sdílení společných zájmů a dosažení společných cílů a v kategorizaci etnicity je lze přiřadit do třetího ze čtyř stupňů etnické konsolidace.⁷¹

Některými aspekty se srbská diaspora v Česku liší od srbských diaspor v dalších zemích, konkrétně v Německu, Rakousku, Francii nebo USA.⁷² Pro české Srby jsou charakteristické mezietnický tolerantní vztahy, přátelství a společná setkávání s dalšími Jihoslovany⁷³ i dalšími českými Balkánci, Bulhary a Řeky, a oboustranné přátelské vztahy s českou majoritou,⁷⁴ které v některých zemích absentují. U nás se příslušníci jmenovaných minorit nejen přátelsky stýkají, ale Jihoslované se vedle etnický vymezených spolků organizují i společně, byť se silnou srbskou komponentou (v Brně EX-YU u Brnu, v Praze Lastavica). U nás absentuje i vnitřní dělení českých Srbů podle regionu původu i dělení podle migračních vln; má spíš podobu sdružování skupin vrstevníků, na kterém často participují rodiče se svými dospělými dětmi. Autoři, kteří zmiňují tyto rozdíly, je v uvedených zemích dávají do souvislosti s delší historií tamních jihoslovanských komunit a s etnický separátním organizováním jihoslovanských politických, nacionalisticky orientovaných migrací zejména po druhé světové válce (FIALOVÁ 2006, 251), respektive v českém srovnání je vysvětlují téměř absencí otevřeně nacionalistických spolků, relativně malým počtem migrantů z bývalé Jugoslávie a jejich převážně vysokou vzdělaností (DANIEL 2009, 118, 123; 2013, 63–64). Je skutečností, že ve srovnání s Českou republikou jsou srbské komunity ve zmíněných zemích nesrovnatelně početnější (statisícové), mají ne nevýznamný podíl na trhu práce, víc se kolektivně etnický „zviditelňují“ a v důsledku k nim majorita nemá tak vstřícný postoj, jako je tomu u nás s dlouhou tradicí přátelského zájmu o Jihoslovany.

LITERATURA

- Analýza periodik vydávaných organizacemi národnostních menšin, na které je poskytována dotace ze státního rozpočtu. 2009, https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/Mensiny-media/analyza_casopisu.pdf – 12. 4. 2020
- ASSMANN, Jan: Kolektivní paměť a kulturní identita. In: Kratochvíl, A. (ed.): Paměť a trauma pohledem humanitních věd. Komentovaná antologie teoretických textů. Praha: Akropolis 2015, s. 50–61.
- Avlija. Etno-folk Brno, <https://bandzone.cz/avlija?at=info> – 20. 5. 2020
- Balkan Party Prague, <https://www.facebook.com/Balkan-Party-Prague-392895820872882/> – 31. 5. 2020

-
- 70 Podle zjištění K. Fialové se pražští Srbové ze studované kategorie mladých pracujících kolem třiceti let staví ke slavení Vánoc a Velikonoc vlažně, respektive je neslaví s výjimkou připomínky společným obědem s partnerem, sklenkou vína nebo návštěvou pravoslavného kostela, což ale nepovažují za oslavu. K příbuzným domů odjíždějí na tyto svátky málokdy, údajně z finančních důvodů (FIALOVÁ 2006, 246).
- 71 T. H. Eriksen vymezuje čtyři stupně konsolidace etnických společenství: 1. etnická kategorie (my a oni), 2. etnická síť (pravidelné interakce na základě etnického členství), 3. etnická asociace (organizační aparát ztělesňující sdílené kolektivní zájmy), 4. etnická komunita (vlastní teritorium; ERIKSEN 2012, 78–80).
- 72 Informátory zmiňovaný větší podíl smíšených manželství u nás a z toho vyplývající další odlišnosti (např. preference civilního sňatku a malé svatby v Česku před církevním sňatkem a velké svatby v mateřské zemi) nebyly dosud výzkumy prověřeny.
- 73 V našem výzkumu jsme nezaznamenali ani ojedinělé konflikty mezi Srby a Chorvaty, které popisuje K. Fialová (2006, 251) v Praze.
- 74 Náš výzkum nepotvrdil tvrzení O. Daniela (2013, 65) na základě materiálu z Prahy, že „velká část migrantů z bývalé Jugoslávie se setkala s negativními stereotypy, které si Češi vůči „Jugošům“ vytvořili.“

- BARTH, Fredrik: Introduction. In: Barth, F. (ed.): *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Waveland Press 1969, s. 9–38.
- BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana – BRUŽENÁK, Vladimír: *Ozvěny Velké války. Zajatecký tábor Jindřichovice 1915–1918*. Sokolov: Muzeum Sokolov, 2018.
- BOČKOVÁ, Helena: Bulhaři a další Balkánci v Česku. Metodologické, pedagogické a heuristické aspekty studentských výzkumů. *Studia Ethnologica Pragensia* (2016), č. 2, s. 36–50.
- BOČKOVÁ, Helena: Kulinární praxe českých Balkánců. *Gastronomie v rodině, při menšinových akcích, balkánské restaurace. Porta Balcanica 11* (2019), č. 1–2, s. 7–27.
- BOČKOVÁ, Helena: Srbská diaspora v Česku. K původu a formování menšiny (se zřetelem k Brnu). *Folia ethnographica* 54 (2020), č. 1, s. 17–35.
- BOČKOVÁ, Helena (rec.): Ana Stolić – Nenad Makuljević (eds.): *Privatni život kod Srba u devetnaestom veku*. Beograd 2006. *Ethnologia Europae centralis* 9 (2009), s. 151–152.
- BOTÍK, Ján: Etnokultúrne procesy v podmienkach etnického rozdelenia. *Slovenský národopis* 43 (1995), s. 431–444.
- CIZINCÍ. Český statistický úřad. Data – počet cizinců, https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr – 9. 2. 2020
- ČIRIČ, Jelena: Srbi u svetu: Češka. *Žrnov* 22. 2. 2019, <https://www.zrnov.rs/svet/%D1%81%D1%80%D0%B1%D0%B8-%D1%83-%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%83-%D1%87-%D0%B5%D1%88-%D0%BA-%D0%B0/> – 16. 5. 2020
- DANIEL, Ondřej: Bigbit nebo turbofolk. Představy migrantů z bývalé Jugoslávie. Praha: AntropoWeb, 2013.
- DANIEL, Ondřej: Virtuální primordialismus: transnacionální síť a kulturní produkce diaspory (příklady Bosňáků a Kabyľů). *Sociální studia* 6 (2009), č. 1, s. 113–126.
- DEČEV, Stefan: „Sféra stravy je charakteristická spíše postupnými přechody, jen zřídka se setkáváme s ostrými hranicemi“. *Porta Balcanica 11* (2019), č. 1–2, s. 94–96.
- Dijaspora Oglasi, <https://dijaspora.online> – 6. 5. 2020
- Dům národnostních menšin. Srbská národnostní menšina, 7. 3. 2016, <http://www.dnm-praha.eu/Srbska> – 13. 4. 2020
- Džezva o.s., <https://www.facebook.com/dzezvaos/> – 2. 5. 2020
- ERIKSEN, Thomas Hylland: *Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007.
- ERIKSEN, Thomas Hylland: *Etnicita a nacionalismus*. Praha: Slon, 2012.
- EX-YU u Brnu, <https://www.facebook.com/groups/nasi.u.brnu/> – 20. 5. 2020
- FIALOVÁ, Kristýna: Srbové v Praze. In: Bittnerová, D. – Moravcová, M. (eds.): *Etnické komunity v české společnosti*. Praha: ERMAT, 2006, s. 234–267.
- FINDOR, Andrej: Limity a možnosti skúmania „národov“: od reálnych skupín ku kategóriám praxe. *Sociológia* 38 (2006), s. 313–326.
- Klubovi i udruženja. Ambasada Republike Srbije Praga – Češka republika, 2012, http://prague.mfa.gov.rs/lat/dijasporatext.php?subaction=showfull&id=1348056781&ucat=127&template=MeniENG&#disqus_thread – 4. 4. 2020
- Knihy Abz.cz, Nakladatelství Srbské sdružení sv. Sáva, <https://knihy.abz.cz/obchod/nakladatelstvi-srbske-sdruzeni-sv-sava> – 14. 5. 2020
- Koncepce politiky hl. m. Prahy ve vztahu k národnostním menšinám. Aktualizace na období 2016–2020. Praha 26. 4. 2016, http://www.praha.eu/public/e9/2a/cc/2183890_662074_Priloha_c_1_Schvalena_koncepce_Vybor_26_4.pdf – 6. 5. 2020
- KOVAČEVIĆ, Ivan (ed.): *O krsnom imenu*. Beograd: Prosveta, 1985.
- KREISSLOVÁ, Sandra – NOSKOVÁ, Jana – PAVLÁSEK, Michal: „Takové normální rodinné historky“. *Obrazy migrace a migrující obrazy v rodinné paměti*. Praha: Argo, 2019.
- Luka Lu, <https://www.lukalu.cz/> – 14. 5. 2020
- Luka Praha, <http://www.lukapraha.cz/> – 5. 4. 2020
- MANNHEIM, Karl: Problém generací. *Sociální studia* 4 (2007), č. 1–2, s. 11–44.
- MARJANOVIĆ-DUŠANIĆ, Smilja: Koncepti privatnosti u Srba – pokušaj redefinisanja. In: Popović, M. – Timotijević, M. – Ristović, M.: *Istorija privatnog života u Srba od srednjeg veka do modernog doba*. Beograd: Clio, 2011, s. 11–16.
- Občanské sdružení Lastavica, <https://www.facebook.com/obcanskesdruzenilastavica> – 1. 6. 2020
- VIII. DNY srbské kultury v Praze. 2017, <https://kjbs.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/86/2017/10/Program-Dani-srpske-kulture-u-Pragu.pdf> – 5. 4. 2020
- OTČENÁSEK, Jaroslav: Chorvaté, Srbové a Makedonci z vybraných zemí bývalé SRFJ v ČR. In: Uherek, Z. (eds.): *Integrace cizinců na území České republiky. Výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky č. 1266/2000 a 1360/2001*. Praha: Akademie věd České republiky, 2003, s. 305–316.
- OTČENÁSEK, Jaroslav: Imigranti z vybraných zemí bývalé Jugoslávie (po roce 1991) – Chorvaté, Srbové, Muslimové a Makedonci. 2003, <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/imigranti-z-vybranych-zemi-byvale-jugoslavie-po-roce-1991-chorvate-srbove-muslimove-a-makedonci> – 9. 12. 2019

- PAČEV, Angel: Bългарската diaspora v Slovákija: Sociolingvistični perspektivi. In: Krekovičová, E. – Penčev, V. (eds.): Bulhari na Slovensku. Bratislava: Veda, 2005, s. 77–84.
- PAVLÁSEK, Michal (rec.): Ondřej Daniel: Bigbit nebo turbofolk. Český lid 101 (2014), s. 122–125.
- PEJIĆ, M.: Lastavica – pražské sdružení občanů ze zemi bývalé Jugoslávie. Jednota, <https://jednota.hr/index.php/cz/jednota-clanci/item/4879-lastavica-prazske-sdruzeni-obcanu-ze-zemi-byvale-jugoslavie> – 14. 5. 2020
- POPOVIĆ, Marko – TIMOTIJEVIĆ, Miroslav – RISTOVIĆ, Milan: Istorija privatnog života u Srba do srednjeg veka do modernog doba. Beograd: Clio, 2011.
- Pravoslavná cirkev v českých zemích. Pražská pravoslavná eparchie, <https://www.pp-eparchie.cz/cirkevni-obce-prazske-pravoslavne-eparchie/> – 9. 5. 2020
- Pravoslavná církevní obec při chrámu svatého Václava v Brně, <http://pravoslavbrno.cz/> – 23. 5. 2020
- Pravoslavná církevní obec sv. Kneze Lazara u Prahu, <http://www.pravoslavlje.cz/> – 16. 5. 2020
- PRELIĆ, Mladena: Krsno ime (krsna slava) kod Srba u Budimpešti i okolini u funkciji održavanja etničkog identiteta. Glasnik Etnografskog instituta SANU 52 (2004), s. 109–115.
- PROMICER, Kristijan (Ne-) Vidljivost skrivenih manjina na Balkanu. Neka teorijska zapažanja. In: Sikimić, B. (ed.): Skrivené manjine na Balkanu. Beograd: Balkanološki institut SANU, 2004, s. 11–24.
- Přátelé Srbů na Kosovu, <http://www.kosovoonline.cz> – 14. 5. 2020
- Přátelé Srbů na Kosovu, <https://www.facebook.com/P%C5%99%C3%A1tel%C3%A9-Srb%C5%AF-na-Kosovu-%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%99%D0%B8-%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%9A-%D0%BE%D1%81%D0%BE-%D0%B2%D1%83-707430465941162/> – 1. 6. 2020
- RADOJLIĆ, Dragana: Či je to jidlo? Migrace a kulturní kultura v 21. století. Národopisná revue 29 (2019), s. 191–200.
- Radost. Srbský kulturní spolek, <http://radostfolklor.org/> – 5. 4. 2020
- RADUN, Slobodanka: Cizinec je našinec. Osudy Srbů. 2013, <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10611271606-cizinec-je-nasinec/213542156050012> – 23. 5. 2020
- RAKOČEVIĆ, Valentina: Život u našoj parochiji. 2009, http://pravoslavlje.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=137&Itemid=206&lang=sr – 16. 4. 2020
- Srpska reč, <http://sv-sava.cz/casopis-srpska-rec/> – 8. 10. 2012, 5. 10. 2014 (od 2015 nedostupné)
- Slava, celebration of family saint patron's day, <https://ich.unesco.org/en/RL/slava-celebration-of-family-saint-patrons-day-01010> – 4. 6. 2020
- Srbské děti v Praze, 21. 6. 2014, <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288835-z-metropole/214411058230024/obsah/334174-srbske-deti-v-praze> – 23. 5. 2020
- Srbské sdružení sv. Sávy, <http://sv-sava.cz/> – 8. 10. 2012, 5. 10. 2014 (od 2015 nedostupné)
- STĚVROVÁ, Tereza: Cesty formování národní identity srbského chlapce v České republice. In: Bittnerová, D. – Moravcová, M. (eds.): Etnické komunity – integrace, identita. Praha: FHS UK, 2011, s. 277–291.
- Udruženje građana Lastavica. Prag, Češka republika, <https://lastavica.org/> – 14. 5. 2020
- UHEREK, Zdeněk – SULITKA, Andrej: National Minority Organisations in Prague: structure, competence and social activities. Národopisná revue 25 (2015), č. 5, s. 3–17.
- Veřejný rejstřík a sbírka listin, 2. 5. 2020, <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik> – 2. 5. 2020
- Vláda České republiky. Srbská národnostní menšina, <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/srbska-narodnostni-mensina-16158/> – 9. 12. 2019
- Výstava pietního místa bývalého zajateckého tábora z 1. sv. války v Jindřichovicích, <http://www.stavbykarlovarska.cz/cz/hlasovani/vystavba-pietniho-mista-byvaleho-zajateckeho-tabora-z-1-sv-valky-v-jindrichovicich-390> – 14. 5. 2020
- Zakon o dijaspori i Srbima u regionu 88/2009, <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/88/8/reg> – 4. 4. 2020
- Západní Balkán v 1. světové válce. Výstava, Muzeum středního Pootaví Strakonice 1. 7. – 31. 8. 2014.
- Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018. Praha: Úřad vlády ČR 2002–2019, <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=125> – 13. 4. 2020

SERBEN IN TSschechien - EINE „VERBORGENE“ MINDERHEIT. EINBLICKE IN PRIVATLEBEN (MIT SPEZIELLER BERÜCKSICHTIGUNG VON BRÜNN)

Zusammenfassung

Die heutige serbische Minorität in Tschechien steht bisher am Rande des Fachinteresses und präsentiert sich – bis auf Ausnahmen – in der Öffentlichkeit nicht. Der tschechischen Majoritätsgesellschaft bleibt sie verborgen. Die Quellenbasis des vorliegenden Beitrags stellt das in den Jahren 2008–2019 mittels der Methode semi-strukturierter Interviews zusammengetragene empirische Material. Die insgesamt 61 Gespräche mit serbischen Befragten betrafen eine breite Skala von Themen aus dem Alltagsleben, in welchen ihre Ethnizität zum Ausdruck kam: persönliches und Familienleben, Verwandtschaftskontakte, zwischengenerationelle Überlieferung und

Erhaltung ethnokultureller Traditionen, Akkulturation, Begegnungen und Vereinigungen tschechischer Serben, Beziehungen und Stellungnahmen zu weiteren Südslawen in Tschechien und zur tschechischen Majorität, Sprachsituationen und religiöse und ethnische Selbstidentifizierung. Der Beitrag analysiert und präsentiert die zusammengetragenen Daten über die heutige serbische Minderheit in Tschechien und besonders in Brünn in folgenden Kategorien: Privatleben von Einzelpersonen, in der Familie und im öffentlichen Raum. Eine besondere Aufmerksamkeit wird ethnischen Aspekten des Alltagslebens gewidmet. Dabei konnte die Problematik erfasst und dokumentiert werden, die beim Studium ethnischer Minderheiten bisher nicht behandelt wurde, nämlich die informellen organisierten Begegnungen der jungen Generation, die durch die Facebook-Gruppe *EX-YU u Brnu* repräsentiert wird. Aufmerksamkeit wird auch der interethnischen Toleranz, Freundschaft und gemeinsamen Freizeitgestaltung der Serben und weiterer Südslawen, Bulgaren und Griechen in Tschechien und Freundschaftsbeziehungen der Angehörigen der serbischen Minderheit zur tschechischen Majorität, die die heutige serbische Minderheit in Tschechien kennzeichnen. Die Orientierung der Forschung auf tschechische Balkaner aller Nationalitäten weist auf die Möglichkeit des Vergleichs mit weiteren balkanischen Minderheiten in Tschechien und die Definition ihrer gemeinsamen und spezifischen Züge hin.